

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2023

Boučková Monika

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Cesta z drogové závislosti

2023

Boučková Monika

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Monika Boučková**
Osobní číslo: **H20441**
Studijní program: **N0314A250014 Sociální a kulturní antropologie**
Téma práce: **Cesta z drogové závislosti**
Zadávací katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

V diplomové práci se studentka zaměří na problematiku integrace abstinujících uživatelů drog zpět do společnosti, přičemž se primárně zaměří na otázku, jaké faktory tuto integraci ovlivňují. Studentka dané téma zpracuje i formou vizuálního výstupu. Hlavními body tohoto vizuálního zpracování budou zfilmované rozhovory. Rozhovory budou zaměřené především na emickou interpretaci současné situace abstinujících uživatelů, pokusy o nalezení zaměstnání a opětovné navazování vztahů s rodinou. Rozhovory tedy budou realizovány především s uživateli drog, doplňovat je budou rozhovory se sociálními pracovníky. Studentka se zmíní i o procesu odmítnutí drog a zahájení abstinence, a zaměří se na hlavní důvody a následné postupy. Dalším důležitým bodem bude spolupráce s institucí nabízející sociální služby uživatelům návykových látek. Hlavními metodami budou rozhovory a pozorování. Studentka využije výzkumný design Zakotvené teorie od Strausse a Glasera a teoretické koncepty Pierra Bourdieua.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Bourdieu, P. 1994. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Bourgois, P. 2002. Anthropology and Epidemiology on Drugs: the Challenges of Crossmethodological and Theoretical Dialogue. *Addiction* 259-269.
- Bernard, R. H. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. New York: Rowman Altamira.
- Carlson, R., M. Singer, R. Stephens, C. Sterk 2009. *Reflections on 40 years of ethnographic drug abuse research: implications for the future*. *Drug Issues*; 39: 57–70.
- Corbin, J., Strauss, A. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Girtler, R. 2001. *Okrajové sociální kultury*. Bmo: Masarykova univerzita.
- Glaser, B., Strauss, A. 1967. *The Discovery of Grounded Theory*. London: Routledge.
- Hartnoll, R. 2004. *Drogy a drogové závislosti: Propojování výzkumu, politiky a praxe*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Horáček, M. 2012. *Habitus hazardního hráče*. Praha: NLN.
- Kalina, K. 2008. *Terapeutická komunita: Obecný model a jeho aplikace v léčbě závislostí*. Praha: Grada.
- Nešpor, K. 2000. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál.
- Novotná, H., O. Špaček., M. Š. Jantulová. 2020. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií.
- Singer, M. 2012. *Anthropology and addiction: an historical review*. Connecticut: Iniversity of Connecticut

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Tomáš Retka, Ph.D.**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

Boučková Monika

25. 3. 2023

Tato práce se skládá z textové a audiovizuální části.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala mému vedoucímu práce Mgr, Tomášovi Retkovi, Ph.D., díky kterému má práce tuto formu, a kterému jsem velice vděčná za pomoc a trpělivost.

Dále velké díky patří všem informantům, kteří se se mnou podělili o svůj život a věnovali mi tolik času.

ANNOTATION

The work deals with the integration of drug users back into society. On the way from a user habit to an abstinent habit. What complications are involved in this transition, and how the given rituals change during it. It intertwines the testimony of users and abstainers, which are accompanied by the testimony of an addictologist and a social worker of a support organization for drug users. The process of refusing drugs and starting abstinence is also mentioned, and will focus on the main reasons and follow-up procedures. The diploma thesis is based on the theoretical concepts Habitus by Pierre Bourdieu and Ritual by Victor Turner and Arnold van Gannep. The text is accompanied by audiovisual processing.

KEYWORDS

Drugs, addiction, abstinence, future, motivation

NÁZEV

Cesta z drogové závislosti

ANOTACE

Práce se zabývá integrací uživatelů drog zpět do společnosti. Cestou od uživatelského habitu po habitus abstinenta. Jaké komplikace stojí při tomto přechodu, a jak se při něm mění dané rituály. Prolíná výpověď uživatelů a abstinentů, které jsou doprovázené výpověďmi adiktologa a sociální pracovnice podpůrné organizace pro uživatele drog. Zmíněný je i proces odmítnutí drog a zahájení abstinence, popsány jsou i hlavní důvody a následné postupy. Diplomová práce vychází z teoretických konceptů Habitus od Pierra Bourdieua a Rituál od Victora Turnera a Arnolda van Gannepa. Text doprovází audiovizuální zpracování.

KLÍČOVÁ SLOVA

Drogy, závislost, abstinence, budoucnost, motivace

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. METODOLOGIE	3
2.1 Téma výzkumu a výzkumné otázky	3
2.2 Průběh výzkumu.....	4
2.3 Etika a sebereflexe	6
2.4 Seznámení s informanty	7
2.5 Metody výzkumu	8
2.6 Etnografický film.....	9
3. O FILMU	11
4. VÝZKUMNÝ TERÉN – PODPŮRNÉ ORGANIZACE	4
5. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ	8
5.1 Integrace	8
5.2 Reintegrace a resocializace	8
5.3 Psychoaktivní látka – droga	11
5.4 Závislost	12
5.5 Abstinence.....	15
6 DROGY A UŽÍVÁNÍ V ANTROPOLOGICKÉ PERSPEKTIVĚ	19
6.1 Ritualizace užívání.....	19
6.2 Habitus uživatele	21
7 DROGOVÁ KINEMATOGRAFIE	24
7.1 Katka (2009)	25
7.2 Anděl exit (2000).....	26
7.3 Perníková věž (2002).....	27
7.4 Requiem za sen (2000)	28
7.5 Trainspotting (1996)	29

8	SHRNUTÍ	31
9	ZÁVĚR	32
10	SEZNAM LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	33
11	SEZNAM ODKAZOVANÝCH FILMŮ	36

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1: statistika uživatelů organizace Luxus

Zdroj: Boučková Monika (2023: 15)

1. ÚVOD

Diplomová práce, s názvem *Cesta z drogové závislosti*, řeší především problematiku integrace abstinujících uživatelů drog zpět do společnosti. Lidé se postupem času přizpůsobí, prvotně si podrobí životní styl, kterému se ale sami nevědomky poté přizpůsobují. Stejně je tomu u uživatelů, kteří se postupem času přizpůsobí skupině lidí, kterou je dotyčný obklopený, a na tom základě si přizpůsobují svůj životní styl. Což je téměř tradicí u každého homo sapiens, neboť člověk je geneticky přizpůsobený, skoro až naprogramovaný k tomu, si zvyknout. Jak říká i Dostojevskij, „Člověk je padouch, zvykne si na všechno!“ (Databáze knih 2023). Dalo by se říct, že právě zvyky, které můžeme nazývat též jako rituály, formují člověka a jeho styl chování. Tyto zvyky/rituály se pak během života mění, vše záleží na mnoha konstantách. Může se jednat o věk, pohlaví, zaměstnání, skupiny lidí, ve kterých se pohybujeme, místo pobytu a podobně. A nejedná se tady pouze o rituály. Takové aspekty spolu s rituály formulují i samotné nás, podle těchto norem se pak prezentujeme, jednáme a myslíme. Dalo by se říct, že v každé určité fázi života si jedinec tvoří svůj habitus. Tomuto pojmu se v práci budu také věnovat. Při zahájení abstinence je cílem tyto naučené praktiky změnit. Je potřeba změnit naše uvažování, přehodnotit naše dosavadní postupy a přetransformovat dosavadní rituály proto, aby „pánem byl člověk a ne droga“. Zrovna co se týče drog a závislosti, je rituál/zvyk velice podstatný pojem, protože právě samotná droga a vše spojené s ní, je úzce spjata s rituálem. Jak tvrdí adiktolog Martin Svoboda – rituál stojí za závislostí a závislost stojí za rituálem (z rozhovoru, Svoboda M.). Spolu s rituály pak musíme změnit svůj postoj, své chování a přemýšlení, nazývejme to pojmem habitus. „Dle Kudy je vhodnější nenahlížet na závislost jako na nemoc, ale jako na výzvu k růstu. Jakoukoliv nemoc většinou nemůže jedinec svým úsilím zvládnout, avšak v případě závislosti vede změna chování k vystoupení ze závislosti“ (Kuda 2003: 117 - 120 in Kotorová 2017: 47 - 48). Co ale nastane, když musíme tyto rituály opustit a vytvořit si nové? Co nastane, když musíme změnit celé své uvažování, jednání, svůj habitus? V této práci bych ráda poukázala na aspekty, které tuto reintegraci ovlivňují a co taková změna habitu obnáší.

Co se týká volby tématu, již od počátků vzdělávání na vysoké škole mě zajímají sociopatologické jevy, adiktologie a marginalizované skupiny. Rozhodla jsem se proto ve své diplomové práci pokračovat v tématu týkající se drog, stejně jako tomu bylo u práce

bakalářské. V ní jsem se zaměřila primárně na to, jaký je život s uživatelem drog. Neřešila jsem tedy perspektivu uživatele, ale perspektivu jeho nejbližšího okolí, ať už se jednalo o kamaráda nebo rodinného příslušníka. Téma drog tedy řeším již nějakou dobu a už nějakou dobu si lámu hlavu s tím, jak se vůbec dají uživatelé namotivovat k abstinenci. Protože téměř každý uživatel nechce být závislý, představuje si budoucnost bez drog, tak co tedy za závislostí opravdu stojí? Nebavíme-li se o fyzické závislosti na tvrdých drogách. Podle mého názoru u velké části z nich za tím stojí právě strach z normálního života, strach z povinností (přijdou o svobodu) nebo i strach právě z návratu do normálního života, kde tím myslím stálé zaměstnání a tak podobně. Tohle je ale pouze má domněnka/hypotéza, kterou bych chtěla vzít v této práci v potaz.

Práci doprovází audiovizuální zpracování, především ve formě natočených záběrů z terénu a rozhovorů na téma „budoucnost“. Cílovou skupinou informátorů jsou uživatelé, kteří uvažují nad zahájením abstinence a také již abstinující uživatelé. Odpovědi jsou kombinované s výpověďmi adiktologa a sociální pracovnice podpůrné organizace zaměřené na podporu lidí užívajících návykové látky.

Práce pracuje především s pojmy jako je – závislost, droga, abstinence, rituál, habitus a budoucnost. Dále představuje rešerši adiktologické kinematografie, či téma drog a jejich dopadů. Následuje seznámení s významnou sociální organizací, poskytující služby uživatelům psychoaktivních látek. Práce je rozvržena do jedenácti kapitol. První část práce nás seznámí s metodologií, s informátory a vizuálním zpracováním. Druhá část díla nás seznámí se základními pojmy a s metodologickými tezemi. Těmi jsou *habitus*, *rituály* a pojmy jako – *závislost*, *abstinence*, *drogy*, *reintegrace* a *resocializace*. Kapitola *Výzkumný terén – Podpůrné sociální zařízení* představí organizaci Laxus, která poskytuje registrované sociální služby a certifikované adiktologické a preventivní služby. Další kapitola je rešerší drogové kinematografie a zároveň vytyčením doprovázejícího vizuálního zpracování. Práce je zakončena *shrnutím*, *závěrem* a *seznamem literatury*.

2. METODOLOGIE

2.1 Téma výzkumu a výzkumné otázky

Hlavní teze práce je určena výzkumnými otázkami, kterými jsou:

Co obnáší změna uživatelského a neuzivatelského habitu, a jak tuto změnu interpretují informátoři?

Jaká úskalí považují informátoři za nejvýraznější při dané reintegraci?

Cílem jejich zjištění je objevit zásadní aspekty, dalo by se i říct, zásadní problémy, které obnáší změna uživatelského statusu na status abstinenta. Jak tuto problematiku vidí (interpretují) uživatelé a jak abstinenti? Zároveň poukazují na to, jaká byla perspektiva uživatele a jaká je dnešní perspektiva abstinenta.

Hlavními teoretickými koncepty jsou rituály a habitus od Pierra Bourdieua (1994). Co se týká rituálů, vycházím především z děl autorů jako je Victor Turner (2004) a Arnold van Gannep (2018). Tuto oblast zkoumám z hlediska určitých přechodových rituálů, které je potřeba při přechodu k abstinenci změnit, stejně jako svůj habitus. Práci doprovází audiovizuální zpracování, především ve formě natočených rozhovorů a záběrů z terénu. Video doplňují rozhovory s adiktologem a sociálním pracovníkem organizace směřujícím svou pomoc uživatelům drog.

Diplomová práce se zabývá problémy a specifikami reintegrace, či resocializace abstinujících uživatelů drog do běžného života. Práce je výsledkem etnografického výzkumu, který probíhal v rámci roka a půl (v období 2022 – 2023). „Etnografický výzkum je známý svou schopností prozkoumat kultury, včetně skrytějších kultur, jako jsou „pouliční kultury“ uživatelů drog, na které se zaměřuje tato práce“ (Carlson, Singer, Stephens, Sterk 2009: 1046).¹ Hlavním obsahem samotné práce, jakožto textové části, je především objasnění hlavních pojmů a uvedení do prostředí audiovizuálního zpracování. Tímto prostředím jsou poté místa, na kterých probíhaly rozhovory s informátory. V práci můžeme komparovat výpovědi informátorů, a to mezi výpověďmi uživatelů a mezi výpověďmi abstinentů. Komparaci pak prolínají poznatky sociálních pracovníků. Co se týká

---

¹ Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: „Ethnographic research is known for its ability to explore cultures, including more hidden cultures, such as the “street cultures” of drug users that are the focus of this paper“ (Carlson, Singer, Stephens, Sterk 2009:1046).

rozvržení práce, na základě téma, metody sběru dat a výzkumných otázek jsem pro práci zvolila kvalitativní výzkum. Tento přístup je přínosnější především v tom ohledu, že mi umožní využít méně informátorů a zabývat se tak tématem více do hloubky. Což je v souvislosti s tímto tématem důležité, kvůli náročnosti s nalezením požadovaného počtu informátorů. To je samozřejmě u tak citlivého tématu předvídatelné.

„Kvalitativní výzkum se snaží porozumět světu a toto porozumění zprostředkovat, většinou, byť ne výhradně, prostřednictvím textu. Takové porozumění má řadu rovin: chceme rozumět jednání aktérů i sociálním strukturám, v nichž se dané jednání uskutečňuje. Povahou těchto závěrů je popis (CO / KDO / JAK / KDE / KDY) a i vysvětlení, interpretace (PROČ)“ (Novotná 2020: 260 - 261).

Pokud výzkum neumožní odpovědět na všechny otázky, slouží pak pouze k popisu. „Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme“ (Corbin, Strauss 1999: 11).

2.2 Průběh výzkumu

Právě kvůli obtížnému nalezení požadovaného počtu informantů jsem se zaměřila nejen na skupinu uživatelů, ale budu se snažit jejich výpovědi komparovat a doplňovat s výpověďmi již abstinujícími bývalými uživateli. Cílovou skupinou informantů práce jsou tedy nejen uživatelé, kteří uvažují nad zahájením abstinence, ale také lidé, kteří dříve drogy brali a dnes již abstinují. Rozhovory probíhaly s aktuálními uživateli drog, abstinenty a pracovníky sociálních služeb. S jasným souhlasem byly rozhovory, stejně jako vizuální zpracování, nahrávané, v práci se poté setkáte s doslovným přepisem určitých částí rozhovoru. S aktuálními uživateli drog probíhal rozhovor na téma budoucnost, jak si jí vizualizují, zahájení abstinence, nynější situace a podobně. U nynějších abinentů jsem se zaměřila na komparaci období užívání a období abstinence a na nynější situaci v zaměstnání i v rodině, dále jaké faktory jsou v tomto posunu nejtěžší a zásadní. U sociálních pracovníků zjišťuji jejich postřehy z terénu, snahu abstinujících, postupy při sezení a možnosti pomoci v těchto situacích. Nejdůležitější metodou je tedy rozhovor, především nezúčastněné, místy ale i zúčastněné pozorování.

„Nenasloucháme pouze obsahu, ale pozorně sledujeme také formu: slova, která náš protějšek volí; rytmus řeči a její hlasitost; stylistické prostředky, jež se v řeči objevují (metafory, majestátní plurál, řečnické otázky atd.); uspořádání vyprávění apod. Interpretujeme tedy nejen, co bylo řečeno, ale i jak a kdy, neboli sledujeme jak explicitní obsah, popisy i vyjadřované významy, tak i to, co zaznívá „mezi řádky“ či v rozhovoru vůbec nezaznělo“ (Novotná 2020: 318).

Rozhovory jsem vedla polostrukturované. Otázky směřovaly na téma zaměstnání, vztahy s rodinou, rituály a podobně. Rozhovory řeší emickou interpretaci současné situace informantů. U abstinujících je podstatný proces odmítnutí drog a zahájení abstinence, její hlavní důvody a následné postupy. Budu se snažit porovnat život s drogami a život bez drog.

„Protože není možné, aby badatel čtenářům prezentoval úplně všechny své nashromážděné údaje, je nutné tyto údaje redukovat. Podstatné je prezentovat přesný popis daného předmětu výzkumu, třebaže nejsou nutně prezentovány všechny údaje, které jsme zkoumali. Redukování a uspořádávání materiálů tady samozřejmě zastupuje výběr a interpretaci“ (Corbin, Strauss 1999: 12).

Rozhovory s uživateli vznikaly na tom principu, že jsem navštěvovala organizaci poskytující sociální služby osobám, které užívají návykové látky v Hradci Králové. Svě služby zaměřují právě na uživatele, kde jsem s nimi přišla do kontaktu a po vyjádření souhlasu s rozhovorem jsme domlouvali možný termín shledání. Ne vždy byla taková domluva úplně jednoduchá, největší problém nastal v momentech, kdy uživatelé-informanti neměli mobilní telefon. Komplikovanější to pak bylo například i v těch momentech, kdy na schůzku přišli i s tříhodinovým zpožděním, nebo nepřišli vůbec. Taková situace se samozřejmě vzhledem choulostivému tématu dala očekávat. Co se týká již abstinujících uživatelů, tam byla komunikace a domluva zcela jistě lehčí, o to větší byl ale problém sehnat takového informanta, který by svolil s natáčením. K takovým jsem se poté dostala pomocí různých známých a známým mých známých. Díky rozhovorům jsem měla možnost navštívit zajímavá, a ne tak lehce přístupná místa. Mám na mysli například různá kontaktní centra a místa, kam mě zavedli sami uživatelé. Tady mluvím především o účasti na sezení anonymních narkomanů v Praze. Všechny informace pronesené na sezení jsou samozřejmě tajné, kdybych to ale měla krátce shrnout, hlavním tématem bylo bažení, jaké situace je k tomu přivádí a jak jim odolávají. Co ale musím podotknout je, že ačkoliv

na sezení panovala spíše tichá a smutná nálada, každý jedinec tam byl neuvěřitelně milý a vlídný. Pro mě to bylo srovnatelné se sezením u psychologa s rozdílem toho, že tato sezení jsou vždy skupinová a skupinu tady vedou samotní členi.

2.3 Etika a sebereflexe

Jak jsem již zmínila, právě počet informátorů je v tomto tématu velikým problémem. Důležité bylo trávit dlouhý čas v terénu, zajímat se v okolí o potencionální informanty, působit důvěryhodně a přátelsky. Ráda jsem informantům pomohla s jídlem, ať už to bylo pozvání na oběd, nebo objednání jídla. „Za informátora označujeme jakéhokoli příslušníka kultury, který může a chce antropologovi poskytnout potřebné informace., (Soukup 2014: 97). Dalo by se říct, že drogy vládnu světu, bereme-li v potaz i legální drogy a drogy na předpis. A ačkoliv je závislost již dlouhou dobu považována za nemoc, uživatel za nemocného, stále je spojení s drogami chápáno spíše hanlivě. Jako příklad si můžeme uvést situaci s léky na předpis.

„V Česku narůstá fenomén zneužívání léků. Podle nejnovějších dat Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti se problém nadužívání medikamentů týká 1,35 milionu osob, z toho je 900 tisíc žen. S problémem souvisí i růst nelegální nabídky těchto preparátů, které jsou pouze na předpis lékaře. Situaci ještě více zhoršila pandemie. V roce 2020 bylo 1896 lidí léčeno pro poruchy způsobené užíváním psychoaktivních léků. Před deseti lety to bylo jenom 1230“ (Havlík 2021).

Proto jakmile jedince označíme za uživatele, či bývalého uživatele, připisujeme mu tak určitá stigmata. Práce je tedy zcela anonymní. Co se týká audiovizuálního zpracování, zde musel každý informátor souhlasit s natáčením. Film představí postavy, ale bez uvedení jmen. V případě, kdy souhlas s natáčením neudělili, svolili záznam nahrát pouze po zvukové stránce. V textové části jsou informanti označení číslem.

2.4 Seznámení s informanty

Celkový počet informantů je devět. Všichni zmínění jsou uvedeni i v audiovizuálním zpracování, ne však každý je zachycený i videem. Bylo na uvážení informátora, zda bude výpověď zaznamenaná na kameru, nebo anonymní. U vizuálního zpracování bylo podmínkou souhlasit s natáčením.

Abstinenti: 2 informanti - s informacemi obou informantů se setkáme v textové části i v audiovizuálním zpracování.

Abstinentka č. 1

Žena středního věku, dříve užívající pervitin, nás seznámí úspěšnou cestou abstinence doprovázenou milostnou zápletkou a zajímavým zaměstnáním v divadle a u filmu. Celý rozhovor je podpořený videem.

Abstinent č. 2

Muž, zralé dospělosti, dříve závislý na pervitinu. Dnes úspěšný učitel autoškoly s láskou k motorkám, nás seznámí s důvody pro zahájení abstinence a za jakých podmínek abstinenci udržuje. Abstinent si přál udržet anonymitu, rozhovor tedy není doprovázen videem, ale pouze audiem.

Uživatelé: 5 informantů

Uživatel č. 1, uživatel č. 2, uživatel č. 3 – s informacemi se setkáme v textové části i v audiovizuálním zpracování.

S vizuálním zpracováním souhlasili 3 uživatelé, rozhovory probíhaly skupinově. U všech třech uživatelů se jedná o mladší dospělost, užívající hlavně pervitin, nezaměstnaní, sdílející jeden byt. V průběhu výzkumu došlo k zatčení nejstaršího uživatele (informant č. 1). Zbylí dva uživatelé (dívka a mladík) byli také trestně souzeni. Dívka (informant č. 2) byla donucená opustit město se zákazem přiblížení k danému úseku, mladík (informant č. 3) odešel s podmínkou. Všichni tři se dopustili především trestného činu krádeže.

Uživatel č. 4 – se zvukovým zpracováním se setkáme pouze v doprovázejícím filmu.

V anonymitě si přál zůstat muž středního věku závislý na pervitinu, užívající do toho různé náhražky, jako subotexy a podobně. Muž je nezaměstnaný, sdílající squat s dalšími uživateli. V tomto případě uslyšíme o smutné minulosti, také avšak o velkých plánech do budoucnosti.

Uživatel č. 5 - uveden je pouze ve zvukové nahrávce v doprovázejícím filmu.

I zde se jedná o anonymního informanta středního věku závislého na pervitinu. Pán se v rychlosti podělil o vliv drog na zaměstnání a rodinu.

Sociální pracovníci: 2 informanti – s informací obou informantů se setkáme v textové práci i v audiovizuálním zpracování.

Informant č. 6 - adiktolog M. Svoboda

Prvním audiovizuálním zpracováním je výpověď sociálního pracovníka - adiktologa a zaměstnance Pardubické věznice M. Svobody. Muž středního věku se semnou podělil o mnoho případů z reálného života, s kterými přišel do kontaktu díky svému zaměstnání ve věznici. Rozhovor byl směřovaný především na důležitost rituálů.

Informant č. 7 - sociální pracovnice

Dalším sociálním pracovníkem byla dívka mladé dospělosti, která je zaměstnaná právě ve zmiňované organizaci poskytující služby uživatelům. Zde bylo hlavním tématem rozhovoru zásadní důvody a relapsy při zahájení abstinence. Zmíněna informantka sdílí své zkušenosti ze zaměstnání, kterému patří podkapitola Výzkumný terén.

2.5 Metody výzkumu

Rozhovory byly polostrukturované, abych měla možnost doptat se na další, nebo doplňující informace, či nějakou odpověď rozvést více do hloubky. „Polostrukturované nebo hloubkové pohovory jsou plánovanou činností. Polostrukturovaný rozhovor je otevřený, ale řídí se obecným scénářem a zahrnuje seznam témat“ (Bernard 2006: 2010).²

---

² Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: „Semistructured, or in-depth interviewing is a scheduled activity. A semistructured interview is open ended, but follows a general script and covers a list of topics“ (Bernard 2006: 2010).

Rozhovory probíhaly na místech, na kterých jsem se s informanty předem domluvila, byla to místa jako restaurace, parky, chodili jsem na procházky, či na nějaké občerstvení. S většinou informantů jsem se setkala vícekrát. Časové rozmezí rozhovorů bylo různé, od hodiny až na skoro celý den. Průměrné trvání jednoho rozhovoru bylo okolo 3 hodin. Jak poté uvádím konkrétněji v kapitole 3 *Průběh výzkumu* a v kapitole 5 *Výzkumný terén*, informanty jsem oslovovala přes organizaci Laxus, či přes známé. Jak popisuje antropolog Harvey Russell Bernard při času tráveném v terénu je velice důležité pracovat na terénních poznámkách. Sepisování dat poté zabere i třikrát více času, než samotný rozhovor. Autor uvádí, že ačkoliv je rozhovor na jednu hodinu, práce s poznámkami může zabrat až sedm hodin. „Pamatujte, že psaní poznámek k nahranému rozhovoru trvá dvakrát déle než vedení rozhovoru“ (Bernard 2006: 387-388).³

Bernard poté uvádí celou škálu druhů psaní těchto poznámek. Já pracovala především s metodou zápisku, neboli „Jottings Field“ (Bernard 2006: 389-390). Jedná se o metodu, která je využívána převážně v terénu, kde není moc času psát si poznámky, tzv. výzkum v pohybu. V mém případě to probíhalo tím způsobem, že jsem celý výzkum měla po ruce blok, a každý detail jsem si pokaždé zapsala (Bernard 2006: 387-390).

2.6 Etnografický film

Filmové zpracování vychází z observačně – participačního přístupu. Dle filmového teoretika Billa Nicholse, se jedná o observační model v případě, kdy filmař nezasahuje do života aktérů a pracuje jako tzv. „moucha na zdi“. To znamená, že nepůsobí v natáčení a je pouhým pozorovatelem a nezúčastněným filmařem (Nichols 2010: 189). „Díváme se na život tak, jak se žije, sociální herci se zabývají sebou navzájem, aniž by si všímali filmařů“ (Nichols 2010: 189). Díky očním i slyšným vjemům tvoříme závěry a úsudky. Ve filmu se s tímto přístupem setkáme v případě záběrů informantů v různých situacích bez pokládání otázek. Dalším využitým modem je modus participační. Ten naopak znamená účast filmaře. „Zde filmař své subjekty nejen diskrétně pozoruje, ale skutečně na sebe reagují“ (Nichols 2010: 198). Součástí jsou natočené rozhovory, či konverzace a spolupráce. Jedná

---

³ Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: „Remember that it takes twice as long to write up notes about a recorded interview as it does to conduct an interview in the first place“ (Bernard 2006: 387-388).

se o interakci mezi filmařem a informantem, neboli aktérem. Výzkumník tráví čas v terénu a s informanty se účastní jejich života v jejich prostředí (Nichols 2010: 200).

Audiovizuální zpracování s názvem *Cesta bez barev*, pojednává především o informantech, jejich životě, příbězích a zkušenostech. Textová část naopak pojednává o konceptech a teoriích, které filmové zpracování potvrzují, či uvádějí reálný příklad ze života aktéra. Film je z velké části černobílý, protože to dodává na intenzitě tématu drog a je to spojené se závislostí, přičemž *Cesta bez barev* znamená cestu uživatele k nalezení barev, jakožto abstinence. Celý film je v rozsahu 28 minut a 58 sekund.

3. O FILMU

Film nenesse totožný název s diplomovou prací, vzhledem k estetickému hledisku se film nazývá *Cesta bez barev*. Jak jsem již zmiňovala, hlavní osou filmu je počátek užívání, průběh užívání, rituály, habitus, představy a sny o budoucnosti a abstinence. Co se týká rituálů, cílem zjištění bylo, jaké rituály doprovází užívání a jak se tyto rituály změnily v průběhu odvykacího stavu a abstinence. V souvislosti s habitem jsme zjišťovala, jak měli habitus nastavený během užívání, a jakou transformací prošel po odvyknutí a nastavené léčbě. Rozhovor proběhl s šesti uživateli, přičemž s vizuálním zpracováním souhlasili tři. Navázání kontaktu s uživateli vzniklo pomocí organizace sociálních služeb pomáhající uživatelům. Pro získání souhlasu s natáčením či s rozhovorem bylo zapotřebí získat důvěru informantů. To se mi podařilo díky navštěvování stejných míst (Lexus), častým schůzkám a trávení volného času s informanty.

„Porozumění kultuře užívání drog vyžaduje vybudování důvěry u studovaných, a následné získání přístupu ke skrytějším uživatelům a také k sociálnímu prostředí, ve kterém se drogy získávají a konzumují, a kde se odehrávají související aktivity (např. tábořiště, kluby a soukromé večírky)“ (Carlson, Singer, Stephens, Sterk 2009:1046).⁴

K mému překvapení byl větší problém sehnat abstinující informanty, kde získání důvěry hrálo ještě větší roli. Konečným číslem jsou tedy dva abstinenti, u kterých pouze jeden souhlasil s natáčením. Na druhou stranu musím konstatovat, že jejich výpovědi byly opravdu přínosné a obsáhlé. Výpovědi informantů pak podpořily dodatky adiktologa M. Svobody a sociální pracovnice v kontaktním centru v podpůrné organizaci. Natočené, či nahrané odpovědi se pak vzájemně prolínají na základě stanovených otázek. Film začíná běžným začátkem, jak se informanti k droze dostali a jak se droga dostala k nim – zkrátka takové seznámení s informanty a s jejich situací. Poté děj směřuje k otázkám rituálu a představám o budoucnosti. Co se týká rituálů, nejčastěji informanti zmiňují olíznutí cigarety, vlastní aplikační potřeby, pofoukání místa před vpichem a podobně. Tyto rituály se pak snaží nahradit cigaretami, alkoholickým, či nealkoholickým pivem, sportem a

---

⁴ Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: „Acquiring an understanding of drug use culture requires building trust with those being studied and subsequently gaining access to more hidden users as well as the social settings in which drugs are acquired and consumed and where related activities unfold (e.g., shooting galleries, crack houses, encampments, clubs, and private parties)“ (Carlson, Singer, Stephens, Sterk 2009:1046).

trávením času se svým milovaným mazlíčkem. Představy a sny navazují na abstinenci. U uživatelů probíhal rozhovor na téma, zda už byly nějaké pokusy o zahájení abstinence, důvody nezdarů a motivace pro zahájení příští abstinence. U abstinentů jsem se zaměřila na proces odmítnutí drog a zahájení abstinence, na jejich největší motivaci, na jejich nynější stav a na plány do budoucnosti. Z výpovědí si můžeme všimnout, že nejčastějším důvodem pro zahájení odvykacího stavu byla rodina, partner, nebo zdraví. Co se týká adiktologa a sociální pracovníce, těm jsem pokládala především otázky směřované na rituály, habitus, abstinenci, postupy abstinence a na příklady, či případy z terénu. Tyto odpovědi pak doprovázely shodné, či doplňující odpovědi uživatelů a abstinentů. Abstinenti svůj habitus zcela změnit nemohou, tím že se ale pohybují v běžném prostředí s neuživateli, osvojují si opět standardní praktiky a zvyky běžného života.

4. VÝZKUMNÝ TERÉN – PODPŮRNÉ ORGANIZACE

Na českém území máme těchto poskytovatelů služeb více, můžeme si je rozdělit do třech hlavních rovin - poskytovatel sociálních služeb, terapeutické komunity a ambulantní zdravotnická zařízení. Všechna tato zařízení se snaží dovést uživatele k úspěšné abstinenci. Co se týká první roviny, jakožto poskytovatele sociálních služeb, to se většinou pojí ke konkrétnímu místu, jako například Drop In - Praha, CPPT – Plzeň, Podané ruce – Brno. Vzhledem k umístění, jsem pro výběr stáže zvolila organizaci Laxus z.ú., kterou můžeme najít ve městech Pardubice a Hradec Králové. Jedná se o zařízení, kam mohou uživatelé docházet s různými problémy a nedostatky. Druhou rovinou je terapeutická komunita. Jak Kalina uvádí ve stejnojmenném díle *Terapeutická komunita: Obecný model a jeho aplikace v léčbě závislosti*, o terapeutickou komunitu se jedná v případě, kdy jedinci většinou tráví čas na jednom místě, dochází na společná sezení, léčení, terapie, kde sdílí své myšlenky, pocity a podobně. V mnoha případech se všichni pomocí dělby práce kolektivně podílejí na chodu instituce. Třetí rovinou je docházení do nemocničního prostoru, například za psychiatry (Kalina 2008b: 19-20). Důležitým principem je zde „případová studie“, kdy sociální pracovník klade důraz na individualitu jedince a pomáhá mu si osvojit rituály a zvyky běžného, neuzivatelského habitu. „Sociální pracovník tedy provází klienta procesem vedoucím k získání a osvojení kompetencí, které umožní návrat do společnosti“ (Nepustil, Geregová, Frišaufová 2019: 12).

„Každý v životě někam směřuje. Přijímáme jedinečnost člověka a věříme, že stojí za to hledat společně cestu dál“ (Laxus 2017).

Přibližně půl roku, jednou týdně, jsem docházela na stáž do organizace Laxus Hradec Králové. „Laxus z.ú. je profesionální organizace s dlouholetou tradicí v poskytování odborných služeb, zaměřených na závislostní a další rizikové chování“ (Laxus 2017). Jedná se o ústav, který byl zaspán roku 2016 zakladatelem Mgr. Ing. Jiřím Staníčkem. Mým hlavním úkolem bylo čekat na informanta, který by souhlasil s rozhovorem a natáčením. Jak jsem již zmínila, s takovým informantem jsem se pak dohodla na času a místě schůzky, kde daný rozhovor probíhal. Během volné chvíle jsem ostatním zaměstnancům pomáhala s tříděním pomůcek do sáčků a podobně. Ústav nabízí tři možnosti spolupráce, lépe řečeno, pomoci. Je tu možnost ambulantního centra, K-centra (kontaktní centrum) a terénní program. Já docházela do kontaktního centra, označovaného jako K-centrum, které slouží,

jako určité „zázemí“ pro klienty. Klienti si zde můžou nechat vyprat oblečení, popřípadě sehnat i nějaký nový kus oděvu z charitativních sbírek. Mohou provést osobní hygienu včetně sprchy, vyměnit či vzít nový materiál sloužící k aplikaci drog a ochraně. Mezi takový materiál patří např: injekční stříkačky, vody na ředění, filtry, konzelíny, kyseliny, kondomy, prázdné kapsle, šňupátka, sirky, škrtidlo, náplasti, pánvička, puky a pár dalších. Dále si tu mohou dát i vzít nějaké potraviny z potravinové banky, dozvědět se nějaké novinky, které by se bez internetu nedozvěděli, a v zimních měsících velká část z navštěvujících ocení i chvíli v teple. K-centrum také nabízí online poradnu a možnost nechat se otestovat na nemoci, jakou jsou HIV, žloutenka, syfilis a tak dále. S příchozí dobou pandemie covid, přišla i možnost fasování roušek a antigenních testů na covid-19. Otestovat zde nechat mohou i své zdraví pomocí remedis⁵. Samozřejmě po neadekvátním chování, či porušení nějakého pravidla (např. zapomenutá injekční stříkačka v prádle) dostane klient stopku a určitou dobu má vstup do centra zakázán. S všemi těmito informacemi jsem byla seznámená při zahájení stáže v dané organizaci a sociální pracovníci.

Organizace apeluje na kvalitní a profesionální přístup, individualitu a bezpečí, transparentnost a dostupnost svých služeb. Přesnou náplň organizace tvoří: registrované sociální služby a certifikované adiktologické a preventivní služby. S klientem tu zásadně jednají jako se sobě rovným, který má také své možnosti, schopnosti a především, vlastní rozhodnutí. Dále se snaží snížit negativní dopady závislostí, i v souladu se společností. Tím je myšlené rizikové chování uživatelů na veřejnosti a podobně (Laxus 2017).

Cílovou skupinou této organizace jsou:

- Uživatelé nelegálních a legálních drog, gambleři
- Osoby v konfliktu se zákonem
- Rodiny a osoby blízké

---

5 „Specializujeme se na diagnostiku, prevenci a terapii duševních potíží, poruch a onemocnění. Na základě poznatků všeobecné, vývojové, osobnostní a sociální psychologie vypracováváme souhrnný obraz klientových obtíží“ (Remedis.cz). Pacienti zde mohou probrat své problémy týkající se emočního vývoje, životní situace, problémy spojené s onemocněními, aktuálními nebo chronickými konfliktními stavy. Organizace se pak snaží najít podstatu problému a možnosti jeho řešení (Remedis.cz).

- Děti a mládež
- Odborná veřejnost

Cílovou skupinou pro výběrový vzorek práce byli:

- Uživatelé nelegálních a legálních drog uvažující nad zahájením abstinence

Cíle organizace:

- Sociální a zdravotní stabilizace klientů.
- Zvýšení kompetencí klientů k řešení životních situací.
- Posílení a podpora funkčního rodinného prostředí.
- Zvýšení odolnosti klientů vůči různým formám rizikového chování.
- Podílení se na ochraně veřejného zdraví.
- Spolupráce s odbornou veřejností na zvyšování kvality poskytovaných služeb.
- Aktivní ovlivňování odborného i právního prostředí neziskového sektoru v ČR.

Co se týká omezení během covidové krize, umožnili klientům alespoň okénko, kde měli možnost vyměnit si materiál, jako například – injekční stříkačky, vody na ředění a podobně. Když se podíváme na statistické údaje, počet klientů se v době covidu spíše snížil, co se týká těch stálejších. Klienti si museli najít způsob, jak vyprat, umýt se, najíst se i bez Laxusu. Údajně se jich díky tomu mnoho „postavilo na vlastní nohy“, tvrdí pracovnice Laxusu. Když se ještě vrátíme k číslům, návštěvnost Laxusu diachronicky spíše roste, než klesá. Ačkoliv tady záleží, o které látce se bavíme, neboť u každé drogy údaje vycházejí trochu jinak. Například klientů užívající heroin konkrétně v Hradci Králové ubývá, naopak je tomu například u pervitinu. Přesná data k roku 2016 byla - 139 uživatelů pervitinu, 3 uživatelé heroinu a 7 konzumentů alkoholu. V roce 2021 čísla vycházejí na 150 uživatelů pervitinu, 2 uživatele heroinu a 9 konzumentů alkoholu. 6

---

⁶ Statistiky byly poskytnuty z interních zdrojů K-centra Laxus Hradec Králové.

	Pervitin	Heroin	Alkohol
Rok 2016	139	3	7
Rok 2021	150	2	9

Tabulka č. 1: statistika uživatelů organizace Laxus

Zdroj: Boučková Monika (2023: 15)

5. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ

Tato kapitola představí důležité pojmy diplomové práce, kterými jsou integrace, reintegrace a resocializace, psychoaktivní látka, závislost a abstinence. Vysvětlí jejich význam a uvádí příklad z terénu.

5.1 Integrace

Sociální integrací se rozumí proces, při kterém se jedinec začleňuje do společnosti. Jedná se o proces zcela přirozený, kterým prochází každý člen společnosti. „Komplikace však nastávají ve specifických případech některých osob nebo minoritních skupin (etnické menšiny, osoby s postižením apod.), které se od většinové populace výrazně odlišují a nejsou schopny dosahovat přirozeným způsobem vysoké míry socializace. Potom je nezbytné jejich integraci aktivně podporovat a vytvářet pro ni vhodné podmínky“ (Slowík 2012).

Uživatelé svou schopnost integrace do majoritní skupiny ztrácejí právě kvůli drogám. Taková situace je zapříčiněná tím, že uživatel začne vyhledávat další uživatele, a tím se začne řadit k určité „minoritní“ skupině uživatelů, která ztrácí společné hodnoty se zbytkem společnosti. Uživatel začne nevědomky kopírovat habitus ostatních uživatelů, protože to bývá jediným vzorem chování v jeho okolí. Proto po zahájení abstinence nastává integrace zpět do funkční společnosti. Během těchto procesů si pak dotyčný osvojuje zpět hodnoty a vlastnosti, které během užívání ztratil. Je důležité, aby byl daný jedinec během integrace obklopený určitou skupinou lidí, jejichž hodnoty má přebírat, a trávit v této společnosti co nejvíce času. Tyto informace vyplývají z rozhovorů s informanty adiktologem M. Svobodou a sociální pracovnící.

5.2 Reintegrace a resocializace

Reintegrace, neboli obnovení starých poměrů, znovuuštění celku, společenství, ale především opětovné spojení. Reintegrace jde často rukou v ruce s resocializací. Zde se jedná o „pokus dosáhnout pomocí resocializace toho, aby se propuštěný znovu integroval

do skupiny, ze které se vyřadil v důsledku páchaní trestné činnosti“ (Mařádek 2005: 94). Stejně je tomu samozřejmě i v případě zneužívání drog. Samotná integrace znamená začlenění jedince do skupiny, či společnosti. Reintegrace se snaží pomocí resocializace dosáhnout opětovného začlenění, po tom, co se jedinec díky závislosti vyčlenil. Tato stádia se někdy uvádějí jako terciální prevence, či sociální rehabilitace po abstinenci léčbě od psychoaktivních látek (Zábranský 2003: 57). „Hendrych (2010) chápe reintegraci jako „proces začlenění osoby do života společnosti, který směřuje k obnovení respektu pachatele k právnímu stavu společnosti, k jeho uplatnění a seberealizaci“ (Hendrych 2010: 33). Tím, že se jedinec stává uživatelem, často mu bývají připisována určitá stigmata. Příkladem může být, že s mužem až vychrtlé postavy s úsměvem plných děr od chybějících zubů, budeme jednat naprosto odlišně než s mužem, který je slušně oblečený s hezkým úsměvem. Jakmile je pak jedinec takhle označený, společnost k němu začne s opovržením přistupovat a tím se dostává do marginalizované společnosti. Margo, neboli okraj, napovídá, že se jedná o skupinu lidí, kteří jsou okrajoví, osamocení a diskriminovaní. Zkrátka řečeno, jedná se o nespécifickou skupinu lidí, nacházející se na okraji společnosti. Jako další marginalizované osoby si můžeme představit například Romy, osoby s postižením a podobně (Sirovátka 2002: 10). Při zahájení abstinence je také důležité, aby jedinec netrávil čas s uživateli, a naopak se zaměřil na staré známé (samozřejmě se může jednat i o nové známé), které s drogou vztah nemají. V ten moment nastává proces reintegrace, ale i resocializace, při kterém si uživatel přebírá zpět své hodnoty abstinenta a normálního života (Biedermanová, Petras 2011: 8-9). Jak vyplývá z úst informanta č. 7 sociální pracovnice, cílem je najít hlavní body, pro které by byl uživatel schopný začít abstinovat, a hlavně díky kterým bude tato abstinence udržitelná. Uvedla například oblíbený sport a činnosti, ve kterých byl daný jedinec dříve dobrý, nebo které by rád ovládal.

Co se týká resocializace, jedná se o proces „zbavování se původních vzorců chování a přijímání vzorců nových“ (Raszková, Hoferková 2014: 6).

Resocializace má jediný cíl, tím je pozměnění a přijetí nových norem a hodnot, které sdílí téměř celá společnost, aby byl dotyčný schopný plnit každodenní sociální role běžného občana, jako například být zaměstnaný. Jedná se tedy o proces začlenění/ zařazení jedince do společnosti, jenž tímto procesem už jednou prošel. Jinak to můžeme nazvat také

jako opětovná socializace. Jedná se o komplikovaný proces převýchovy, či nápravy, jenž si klade za cíl změnit a ucelit osobnost marginalizované osoby, aby po změně životního režimu byl schopný vycházet a fungovat s okolní společností. Jde o odstranění, či nahrazení trvalého postoje, který společnost považuje za negativní (Biedermanová, Petras 2011: 9).

„Jedná se o složitý proces převýchovy a změny vadné socializace“ (Mařádek 2003: 76, in Nedbalová 2018: 20).

V některých případech může být proces resocializace záměrně i nezáměrně brzděn, příčinou můžou být například emocionální vazby k předešlému prostředí.

„Rychlost a charakter průběhu r. závisí zejm.: 1. na schopnosti adaptace dané osoby na soc. změnu, na míře jeho postojové otevřenosti (viz otevřenost a uzavřenost postojová), na ochotě měnit hodnotovou orientaci, podřizovat se novým soc. normám, přijímat nové vzory chování, akceptovat nové autority, ujímat se nových soc. rolí, intelektuálně zvládnout novou informační základnu apod.; 2. na míře odlišnosti nového soc. prostředí od prostředí původního, resp. předchozího, a na šíři, variabilitě nabízených možností začlenění do nového prostředí, 3. na otevřenosti nového soc. systému vůči danému jedinci, na jeho ochotě pomoci mu při r., na míře tolerance, míře a prostředcích spol. regulace individ. procesu r“ (Sociologická encyklopedie 2017).

S těmito pojmy pak úzce souvisí termín DELIKVENCE.

Delikvence má různé členění, pro tuto práci bude nepřínosnější toto vymezení.

„Delikvenci definujeme jako formu společensky zvláště závažného, nepřijatelného chování s proti společenským dopadem. Za delikventa můžeme označit jedince, který se takto vymezeného jednání dopustil či dopustí“ (Škoda, Fischer, Blažek 2019: 15).

Jinými slovy se jedná o provádění deliktů, čímž se rozumí páchání přestupků, přečinů, trestné činnosti a provinění, porušování práv, právní i společenské normy (Škoda, Fischer, Blažek 2019: 15).

5.3 Psychoaktivní látka – droga

Droga, termín, který každý zná, ale definice jsou různé. Jediným rozdílem v tomto označení je to, že za psychoaktivní látku považujeme všechny látky, legální i nelegální, které mají vliv na nervovou soustavu, na rozdíl od drog, kdy tímto termínem bývají označovány hlavně látky nelegální (Nepustil, Geregová, Frišaufová 2019: 9). Antropologické výzkumy zjistily, že „drogy sloužily k léčení, věštění, využívány byly v různých rituálech a pomocí drog se také naši předci spojovali se světy existujícími v jejich představách mimo svět pozemský“ (Kudrle 2003: 83 in Kotorová 2017: 9). Stejně jako se mění lidstvo a společnost, tak i drogy v průběhu let nabyly nových podob.

Mluvíme-li o Evropě, zde přišel termín droga na scénu s prudkým nástupem v šedesátých letech minulého století. Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se pak setkáváme s problémy zneužívání především opia a kokainu, což odstartovalo zájem o léčbu závislosti na opiátech a alkoholismu.

„Obecně však platí, že sociologický výzkum, epidemiologické studie a systémy popisující nebo mapující užívání drog se v Evropě začaly rozvíjet až v šedesátých letech a počátkem sedmdesátých let 20. stol., kdy se nově objevily drogové scény s mladými lidmi, což vyvolalo vážné obavy, a to zejména (i když ne výlučně) v zemích severní Evropy“ (Hartnoll 2004:11).

Z počátku si můžeme vybavit různé sušené byliny, dnes, pomocí různých zásad, můžeme mluvit o všech možných podobách. Drogy najdeme v každém skupenství, od kapalného k pevnému. Definice od samotného vzniku pojmu droga nesčetně mnoho (Zábranský 2003:14).

„V roce 1969 WHO zveřejnila definici svých expertů, podle níž je drogou „jakákoliv látka, která, je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více jeho funkcí“ (Zábranský 2003:14). Podle Presla se jedná o drogu vždy, když – „má tzv. psychotropní účinek, tj. ovlivňuje určitým způsobem naše prožívání okolní reality, mění naše „vnitřní naladění“ – zkrátka působí na psychiku a může vyvolat závislost; má tedy tzv. „závislostní potenciál;“ ten je u různých drog různě vyjádřen a může být menší nebo větší, ale přítomen je vždy“ (Zábranský 2003:14).

„Droga je obecné označení pro velice široký okruh psychotropních látek, jejichž užívání může vést k drogové závislosti. Pojmenování pochází z nizozemského slova droog,

kde v doslovném překladu znamená žízeň. Droga funguje na chemickém principu, kdy pod vlivem některého z mnoha alkaloidů, např. nikotinu, dochází k modifikaci synaptického přenosu, což vyvolává „neobvyklé“ stavy pro danou situaci“ (Záchranný kruh 2022).

Za drogu je společensky vnímaná i například káva, či čokoláda, tato práce ale využívá především výše uvedené definice. Drogou, se tedy v této práci myslí, určitá psychoaktivní nebo omamná látka s možným vznikem závislosti a ovlivňující vnímání. V současnosti řeší jako hlavní otázku drog například mezivládní orgán ustanovený v roce 1971, vystupující pod názvem Skupina Pompidou. Jedná se o evropské multidisciplinární fórum, které se zabývá problémy pojícími se s užíváním drog a s nelegální manipulací, či obchodem s drogami. Hlavním cílem této skupiny je „Propojování výzkumu, politiky a praxe: co jsme se dosud naučili a co bychom se ještě naučit měli“ (Hartnoll 2004:11).

V souvislosti s drogami se také můžeme dočíst o určitém „polymorfním užívání drog“. Jak samo „poly“ napovídá, jedná se o užívání více látek najednou. „Polymorfní užívání drog (PDU) bylo definováno jako užívání více než jedné psychoaktivní drogy jedincem, a to buď současně, nebo následně, i když vzorce užívání se co do typu užívané látky, četnosti a intenzity jejich užívání značně liší“ (Hartnoll 2004:26). Tento styl užívání více látek je u závislých téměř obvyklý. Dle zdrojů Laxusu bývá primární droga podporována druhou vedlejší látkou jako například: cigarety, alkohol, marihuana, prášky na předpis, i bez předpisu a podobně. Všechny tyto souvislosti se musí vzít v potaz při zahájení léčby a abstinence.

5.4 Závislost

Ačkoliv téměř každý ví, co závislost znamená, ne vždy se totiž musí jednat o závislost na drogách, závislí můžeme být úplně na všem. Už od našeho dětství jsme závislí na matce, jsme závislí na vzduchu, vodě atd. Světová zdravotnická organizace definuje drogovou závislost, či toxikomanii jako „psychický, někdy i fyzický stav charakterizovaný změnami chování a dalšími reakcemi, které vždy zahrnují nutkání užívat drogu opakovaně. Pro její psychické účinky a dále proto, aby se zabránilo vzniku nepříjemných stavů, vznikajících při nepřítomnosti drogy v organismu“ WHO (Matoušková 2013:31). Zjednodušeně řečeno, závislost se nemusí týkat pouze návykové látky, můžeme ji vysvětlit také jako déletrvající poměr ať už s něčím živým, či věcným, který v nás vyvolává buď pocit touhy nebo

uspokojení a má pro nás největší prioritu. Tím je pak jedinec, i jeho svoboda limitovaná, či omezená (nizp 2022). Právě touha je v závislosti klíčovým termínem, odborný název je craving, do češtiny přeložený jako bažení. „Craving po drogách je silná touha nebo nutkání užívat drogy, které mohou vyvolat recidivu a dokonce vést k závislosti. Bažení/Craving je zahrnuto jako klíčový klinický symptom návykových poruch v Diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch, páté vydání (DSM-5) , což je také podpořeno množstvím studií z různých úhlů pohledu, které zdůrazňují význam touhy po drogách v návykovém chování v průběhu desetiletí“ (Tiffany & Wray, 2012; Houghton, 2021, American Psychiatric Association 2013 in Liu 2022: 131).⁷ Nešpor uvádí, že závislost je možné diagnostikovat, pokud se během jednoho roku objeví tři nebo více těchto jevů:

„a) silná touha nebo pocit puzení užívat látku;

b) potíže v sebeovládání při užívání látky, a to pokud jde o začátek a ukončení nebo o množství látky;

c) tělesný odvykací stav;

d) průkaz tolerance k účinku látky jako vyžadování vyšších dávek látek, aby se dosáhlo účinku původně vyvolaného nižšími dávkami;

e) postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch užívané psychoaktivní látky;

f) pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků“ (Nešpor 2000: 10).

Dotyčný přestává objektivně vnímat následky opakovaného užívání drogy, nebo jiné závislosti, a to vše se pak odráží na zdraví člověka a jeho postavení ve společnosti.

„Závislost je totiž často výsledek složitých mezilidských vztahů a odsoudit závislého člověka jako toho, kdo jediný selhal, by bylo příliš jednoduché. Důležité je vědět, kde hledat pomoc, neodkládat ji a marně doufat, že si závislý poradí sám“ (nizp 2022). Jak už víme, návykové látky mění vnímání a fungování naší centrální nervové soustavy. Tyto změny jsou dlouhodobé, v důsledku čehož i po odeznění odvykacího stavu mohou různé

---

⁷Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: „Drug craving is a strong desire or urge to use drugs, which can elicit relapse and even lead to addiction. Craving is included as a key clinical symptom of addictive disorders in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5), which is also supported by abundant studies from different perspectives that highlight the importance of drug cravings in addictive behavior over the decades „(Tiffany & Wray, 2012; Houghton et al., 2021, American Psychiatric Association, 2013; Hasin et al., 2013; Sinha, 2013 in Liu 2022).

stresové podněty nebo i jen vzpomínka na účinky drogy vyvolat abstinenci příznaky a aktivovat bažení (Liu 2022).

Jak z toho vyplývá, závislí můžeme být na všem, na látkách, předmětech, činnostech, a dokonce i lidech. Závislosti dělíme na látkové (alkohol, konopí, léky..) a nelátkové (gamblerství, kleptomanie, hypersexualita), a potom na ty, které působí na psychiku (stimulační, tlumivé, halucinogenní). Závislost pak může být jak kladná, tak i pejorativní (Zábranský 2003:14). „Další výrazný a značně zavádějící trend představují snahy (především psychiatrů) mezi závislosti zařazovat stále další a další formy nutkavého chování („gamblerství“ a v poslední době např. „závislost na internetu“ (Zábranský 2003:14).

Ačkoliv můžeme mluvit o závislosti na dané látce, nemusí se jednat přímo o tu látku, která nám vytvoří touhu po další aplikaci. Spolu s látkou může vyvolat závislost například skupina lidí, která nás obklopuje, činnost, kterou si během užívání oblíbíme a podobně. Tím se dostáváme k důvodu, proč je v souvislosti se závislostí tak důležitý pojem rituál. Každodenností tu činnost tak zautomatizujeme, že tím vzniká rituál, který jde ruku v ruce se závislostí, protože právě opakováním tvoříme silnější a silnější závislost. Užití drogy přinese jedinci slast a uspokojení, kterého když nedosahuje svépomocí, dosáhne jich pomocí drogy.

„I přes prokázaná nebezpečí užívání drog přetrvává a v některých kontextech se množí. Za poslední rok kolem 275 milionů lidí užilo drogy, o 22 procent více než v roce 2010. Do roku 2030 demografické faktory promítají, že počet lidí užívajících drogy celosvětově vzroste o 11 procent a až o 40 procent v samotné Africe“ (Ghada Waly WDR 2021).8

Okolnosti vedoucí k užívání a závislosti:

Autoři Hosák, Hrdlička, Libiger vytvořili čtyřstupňovou typologii osob s predispozicemi k užívání drog na základě temperamentové dimenze osobnosti, označovanou jako Cloningera.

Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: Despite the proven dangers, drug use persists and, in some contexts, proliferates. Over the past year, around 275 million people have used drugs, up by 22 per cent from 2010. By 2030, demographic factors project the number of people using drugs to rise by 11 per cent around the world, and as much as 40 percent in Africa alone. (Ghada Waly WDR 2021)

Tyto dimenze jsou:

„• vyhledávání nového: jedná se o osobnosti, které rády zkoumají nové jevy, jsou impulzivní, nestálí, nedisciplinovaní a nebojí se riskovat;

• vyhýbání se nebezpečí: lidé, kteří se vyhýbají nebezpečí, jsou velmi opatrní, mnohdy raději pasivní, předvídají budoucí problémy a snaží se jim vyhnout;

• závislost na odměně: lidé závislí na odměně jsou vysoce citliví vůči sociálním podnětům. Na pomáhání druhých mohou být i závislí – je pro ně významné ocenění druhých;

• odolnost: lidé s vysokým skóre odolnosti jsou pečliví, svědomití, pilní, pracovití a ambiciózní, lenost a nedbalost se u nich téměř nevyskytuje“ (Hosák, Hrdlička, Libiger 2015: 144 in Kotorová 2017: 34).

Zkráceně řečeno, opomeneme-li genetiku, největší vliv na potencionální závislost má impulzivnost, emoční nezralost, nestabilní psychika a emoce, slabá vůle a podobně. Vezmeme-li v potaz výpovědi informantů, nejčastějším důvodem pro každého jedince k zahájení užívání bylo experimentování, okolí a nestabilní, či nekvalitní rodinné prostředí. Většina uživatelů drogy pak bere jako únik z reality, pomáhá jim to vyrovnat se, či nevnímat takové míře nějaké trauma, které v minulosti prožili. Heinz-Peter Röhr ve svém díle *Závislost* rozvrhl ilustrační závislostní strukturu osobnosti, kde jmenuje body jako: příliš empatický, postrádající důležité životní cíle, role oběti, má problém s odmítáním, pociťuje strach ze samoty, nerozumí svým potřebám a podobně. Téměř největší zásluha patří rodině. Zde hrají roli aspekty jako, správný rodičovský vzor, oboustranná láska, příliš milé, nebo hrubé jednání s dítětem a mnoho dalších aspektů, které můžeme označit jako nefunkční rodina (Röhr 2015: 72 - 73).

5.5 Abstinence

Abstinence, tak označujeme stav, při kterém vysazujeme, či odpíráme něco, co chceme, potřebujeme a milujeme. Přesná definice slova je: zdrženlivost, zřeknutí se požitku (SCS.ABC 2005). Abstinovat můžeme od všeho, věcí, činností, i prožitků/ pocitů. V souvislosti s drogami můžeme abstinenci označit též jako „odvykací stav“, či „abstinenční syndrom“ (což je jako syndrom z odpírání návykové látky, kdy je stav

doprovázen somatickými a psychickými příznaky) (Raboč, Zvolský 2001: 184) Zahájení abstinence není rozhodně nijak jednoduchý krok, nedá se to brát na lehkou váhu a zkoušet to tzv „každé pondělí“. Je zapotřebí celou situaci promyslet a psychicky se na takový krok připravit, jinak se bude opět jednat o nepovedený pokus. Odborníci radí, začít abstinovat vždy s odborným dohledem. U těžších drog, či u déle trvajících užívání, je to velice důležité, neboť tam u některých případech může abstinence a abstinenci příznaky způsobit smrt. Dnes se už na závislé dívá jako na nemocné a stejně se s nimi i zachází.⁹ Abstinence nekončí ukončením léčby, ale trvá celou dobu, co odmítáme dané látky, při úspěšné abstinenci trvá do konce života. Je důležité udržet motivaci. V případech, kdy je motivace nedostačující, je potřeba propojit psychoterapii a farmakoterapii. Droga nechá poznamenanou centrální nervovou soustavu, proto se jedinec během celé doby abstinence potýká s opakovaným cravingem. Setkat se také můžete se zkríženou závislostí, kde jde o látku potlačující příznaky při vysazení jiné látky (Kalina 2003). Nešpor klade největší důraz při zahájení odvykacího stavu na motivaci. Odvykací stav je dlouhotrvající, uživatelé se s ním potýkají často až dokonce života, je proto důležité, aby po celou dobu byla udržitelná motivace, aby tak nedošlo k selhání. Dalším důležitým faktorem je, uvědomování sebe samotného. Vytyčení hranic samotného „Já“, kam sahá a nesahá, co zvládne a nezvládne (Nešpor 2000: 59).

Způsoby odvykacího stavu:

Stejně jako je droga každá jiná, tak i proces odvykání má mnoho odlišností. Vždy záleží, o kterou látku a časové rozmezí užívání se jedná. U syntetických drog, jako například heroin, je časové rozmezí odvykání o dost náročnější. Náročnější je to také z ohledu psychického i fyzického stavu (Zábranský 2003:15-18). Také u nich častěji pak dochází k odvykacímu relapsu, tj. že jedinec léčbu poruší, či podstupuje léčbu opakovaně. Zde pomáhá například látka metadon. Jedná se o látku, která (hl. u heroinu) evokuje

---

⁹ Právě nemoci, či následky způsobené užíváním psychoaktivních látek mají specifické členění. Jedná se o typologii F10-F19, kde F10 znamená - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu, F11 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním opioidů, F12 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kanabinoidů, F13 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním sedativ nebo hypnotik, F14 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kokainu, F15 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním jiných stimulantů, včetně kofeinu, F16 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů, F17 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním tabáku, F18 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním prchavých rozpouštědel a F19 - Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek. (MKN 10 2013)

podobné účinky jako po užití, ovšem ne v takové míře. Naopak u měkkých drog je proces o něco málo jednodušší, samozřejmě vše to záleží na jedinci a na jeho motivaci. Pro drogy, jako je například alkohol, se využívají farmaka jako acaprosat, naltrexon a antabus. (informant č. 6, adiktolog M. Svoboda) Stejně jako u všech ostatních drog, tak i u kouření jde o to, rozptýlit myšlenky a neutápět se v představách. Jak zaznívá v rozhovoru s informantem č. 6, adiktologem M. Svobodou, u cigaret pomáhají například žvýkačky, náplasti, či bonbony. Nejčastěji pak dochází k recidivě (bez přítomnosti bažení), ocitá-li se jedinec v rizikovém prostředí a jedná automaticky, nemá správné vnímání sebe samotného a v případě, kdy si závislost nepřipouští a přistupuje k ní represivně (Nešpor 2000).

Techniky praktikující při léčbě závislosti:

Nešpor tvrdí, že nejhorší a nejdůležitější u závislosti je sebeovládání. To nám určuje, kdy jedinec podlehne, a kdy naopak situaci ustojí. Pro léčbu závislosti a nácvik lepšího sebeovládání bylo strukturováno spousta technik. Tyto techniky jsou využívány při odborné pomoci, a snaží se pomoci abstinentskému tento odvykávací stav udržet přes komplikace, které ho v běžném životě mohou potkat. Jedná se o techniky jako:

- 7:7 – tato zásada říká, že jakmile má abstinující krizi, nebo se nachází na počátcích abstinence, měl by sedmkrát do týdne navštívit odbornou pomoc, či dané terapeutické sezení.
- Abstinentská krabice – zde si uživatelé losují určité situace a popisují, jak by se v nich zachovali jako závislí a jak jako odvykáající.
- Nový člen skupiny nebo komunity – jedná se o řadu rituálů určené k přijímání a vítání nového člena.
- Odměňování střízlivosti a pozitivního chování – jak název říká, jedná se o odměnu žádoucího chování, a naopak i o trest za nežádoucí chování.
- Metodika nácviku odmítání – jedinci musí při rekonstrukci situace improvizovat a předvést, či nacvičit si odmítnutí, jak pokušení, tak i lidem.
- Čtyři magické otázky – slouží k tomu, aby si abstinentskému lépe vytvořil správné návyky.

Byl jsem někdy v podobné situaci?

Jaké negativní následky by mělo určité rozhodnutí?

Stojí negativní následky za výhodou rozhodnutí?

Nešlo by výhod, o které mi jde, dosáhnout lépe a bezpečněji? (Nešpor 2000: 115-123)

A mnoho dalších technik je právě využíváno pro úspěšné plnění abstinence. S těmito technikami se můžeme setkat například i na srazu anonymních narkomanů, kterého jsem se zúčastnila v Praze, nebo při docházení na sezení s psychologem. Ačkoliv jak jsem již zmiňovala, největší důraz je kladen na osobnost uživatele a na jeho motivaci pro vysazení látky.

6 DROGY A UŽÍVÁNÍ V ANTROPOLOGICKÉ PERSPEKTIVĚ

Jak jsem již zmiňovala, ačkoliv je droga v bodu zájmu antropologie téměř novinkou, lidé psychotropní látky využívali už od začátku lidstva. Příkladem můžou být různé sušené bylinky, nebo makovicové mléko (Zábranský 2003:14). Stejně je tomu i u závislosti spojené s drogami. V období rozvoje antropologie, právě v devatenáctém století, se drogová závislost stala společností uznaným patologickým jevem. Antropologie prozatím neustálila výzkumnou disciplínu pro zneužívání drog. Důvodem je to, že hlavním zájmem je pochopení chování běžného člověka napříč kulturami, namísto deviantního chování, způsobeného právě zneužíváním drog. Tato lidská interakce s psychoaktivními látkami je označována jako „kulturní mode“ (Singer 2012: 1747-1748). Důležitými pojmy jsou v tomto antropologickém ohledu právě rituál a habitus. Jak říká adiktolog Svoboda, rituál jde ruku v ruce se závislostí. Rituál podporuje závislost, na druhou stranu je abstinence možná pouze na základě změny těchto rituálů. Habitus je vhodný na tom základě, že každý jedinec si tvoří svou subkulturu, která má určité predispozice, či zvyky. U zahájení abstinence je proto důležité, tyto hodnoty a postoje změnit, aby bylo možné převzít, nebo navrátit neúživatelský habitus (Bourdieu 1994: 14).

6.1 Ritualizace užívání

Většina z nás rituál zná, nebo o něm už alespoň slyšela. Dle definice se jedná o určitý obřad, činnost, ceremoniál, který vzniká právě na základě opakování. Rituál je možné spojit i s cestou, jak uvádí významný francouzský antropolog, religionista a etnolog Arnold van Gennep. Využijte proto jeho přístup, který popisuje ve svém díle *Přechodové rituály*, kde právě rituál spojuje s cestou z (často životní) fáze do druhé (Gannep 2018: 19). Přínosem k téma rituálů je i dílo *Průběh rituálu*, jehož autorem je britský antropolog Victor Turner. Jak tento autor uvádí, charakteristikou přechodových rituálů je odloučení se od určité fáze/skupiny, pomocí obřadu překonat přechodovou fázi a začlenit se do nové fáze, či skupiny (Turner 2004: 95). Turner stejně jako i jeho následovník Gannep rozdělují přechodové rituály na tři druhy: rituály odluky (preliminární - předprahové), rituály pomezí (liminární - prahové) a rituály slučovací (postliminární - podprahové) (Gannep 2018: 20, Turner 2004: 95). Převědeme-li tento koncept do perspektivy uživatelů drog, první preliminární

fázi je myšleno užívání, tím se řadí do skupiny uživatelů. Poté nastává fáze liminární, neboli odvykání, které je spojené s různými podpůrnými nadacemi, psychology, léčebnami a podobně. Do této fáze se dostane většina, ne každý se ale dostane přes ní do fáze třetí postliminární – fáze abstinence. Touto fází se myslí stav, kdy bývalý uživatel absolutně abstínuje. Jak uvádí pracovníci pomocných středisek i adiktolog M. Svoboda, je opravdu důležité, aby abstinence byla stoprocentní. (informant č. 6, adiktolog M. Svoboda) Tyto fáze doprovází řada rituálů. Od rituálů, kdy si uživatelé určitým způsobem připravují látku až po odchodový rituál z léčebny. Důležitost je kladená právě na změnu těchto rituálů. Jak uvádí adiktolog M. Svoboda, například když uživatel z rituálů přípravy injekční stříkačky přechází na rituály dané v léčebně návykových nemocí, či nějaké nové hobby až po abstinenci docházení na pohovory s psychology, či setkání anonymních narkomanů. Arnold van Gannep upozorňuje, že když se budeme konkrétní rituály snažit do těchto fází zařadit, zjistíme, že neexistují čisté typy, že tu jde vždy o poměr typu drog, doby užívání a dalších konstant (Gannep 2018:18). V otázce drog a závislosti je rituál téměř všudypřítomný. Příkladem může být cigareta po práci, vyhledávání alkoholu při pátečním večeru atd. Při užívání návykových látek to pak může být například příprava injekční stříkačky, určitý způsob užívání, speciální vybavení a spousta dalších. „Užívání drog - tedy způsob vpravení látky do organismu – je nepochybně také rituál“ (Dekontaminace 2018: 3). Tím, že danou látku užíváme pravidelně tím daným způsobem/předmětem, vzniká rituál, na jehož opakovatelnosti vzniká závislost. A naopak závislostí si vytváříme rituály. Proto prvním cílem při zahájení abstinence je změna těchto rituálů a nalezení nových. „Rituál jde rukou v ruce se závislostí“ (informant č. 7, sociální pracovnice). „Všeobecně však lze za rituál označit jakoukoli opakovanou sociální akci, která se skládá ze sekvencí symbolických činností, které mohou (ale nemusí) být spojeny s manipulací, nebo s určitým předmětem“ (Dekontaminace 2018: 3).

Na rituál byla také zaměřená část rozhovoru. Ne každý rituál si informanti uvědomují, nejčastější souvislost ale byla se způsobem užití návykové látky. Abstinentka, dříve závislá na pervitinu, se chlubila speciálním náčiním na aplikaci, které si udržovala v čistotě ve speciální dóze (abstinentka č. 1). Mladší uživatelka pervitinu zase mluvila o způsobu užití. „Já si na to místo vždycky foukla, ani nevím proč, asi že to tak nebolí“ (z rozhovoru s uživatelkou č. 2). Další uživatel uvedl jako rituál olíznutí injekční stříkačky. „To, jak to bylo hořký. Já mám rád hořkou kávu, a hořkou čokoládu a hodně dobře hořký pervitin“ (popisoval uživatel č. 1). Dále to byly rituály jako olíznutí cigarety, nebo samotná cesta pro

danou drogu, o čemž mluvil vyléčený abstinents (abstinent č. 2). Informant č. 6 adiktolog M. Svoboda uvádí jako další příklady rituálů například páteční pivo, marihuanu v kroužku přátel, ale největší důraz klade na způsob užití a přípravy dané látky.

6.2 Habitus uživatele

Jedná se o teorii/koncept habitus Pierra Félix Bourdieuho, o kterém se zmiňuje ve svém díle *Sociální prostor a symbolická moc* (1994). Habitem se rozumí – „systém trvalých a přenositelných dispozic, které zapojujeme na základě zkušeností. Slouží nám, jako určitá matrice vnímání, jednání a chápání“ (Bourdieu 1994: 13 - 14). Tuto teorii bych využila v tom smyslu, že uživatelé drog začnou tvořit svou vlastní subkulturu, díky sdíleným normám a hodnotám. Antropologie pak bere užívání drog jako životní styl nebo subkulturní tradici. (Singer 2012: 1749)

„Subkultura má svůj vlastní soubor norem a hodnot, předepisujících chování a jazyk (dokonce i poezii) a poskytuje hierarchickou sociální strukturu (Preble & Casey 1969). Etnografové také zdůrazňují důležitost sociálních vztahů a sítí, které se mezi uživateli drog vytvářejí, jako faktory, které ovlivňují vzorce užívání drog, riziko HIV a bariéry pro změnu chování“ (Carlson, Singer, Stephens, Sterk 2009:1047 - 1049).¹⁰

Tyto vztahy a sítě poté formují uživatele i jeho habitus. Uvedme si příklad. Když žije dívka na vesnici, má habitus vesničanky, poté ale odchází studovat do města, tudíž je potřeba, aby si osvojila i habitus města. Stejně je tomu i v případě uživatelů drog. Aby bylo možné ve světě drog nějak přetrvávat, je potřebné, aby si uživatel osvojil i tento habitus. Ten si poté získá nevědomky. Pierre Bourdieu habitus označuje také pojmem „modus operandi“, jedná se tedy o soubor praktik, které jsme si osvojili v průběhu života, stejně jako je tomu u pojmu habitus. „Aktérova subjektivní snaha zachovat si autonomii jedinečné bytosti“ (Horáček 2012: 105). Můžeme to také označit jako „něčí zvyky práce, zejména v kontextu obchodních nebo trestních vyšetřování, ale také obecněji. Je to latinská fráze,

---

¹⁰ Z originálního znění citace přeložila autorka diplomové práce: – „The subculture had its own set of norms and values, prescribing behavior and language (even poetry), and provided a hierarchical social structure (Preble & Casey, 1969). Ethnographers have also emphasized the importance of the social relations and networks that form among drug users as factors that influence drug use patterns, HIV risk, and barriers to changing behaviors“.

přibližně přeložena jako režim provozu“ (Wikijii.com 2021). Bourdieu vysvětluje habitus také jako dispozice, či záliby, jež vyjadřuje stejný styl činnosti a statků jednoho, či celé třídy aktérů (Bourdieu 1994: 14). Právě pojem habitus, či habituace je často spojovaný se závislostí a s návykovými látkami.

„K pojmu habituace, který se vztahuje na psychickou závislost na drogách, existuje další konotace a je obsažen v několika online slovnících. Tým specialistů ze Světové zdravotnické organizace shromážděné v roce 1957, se zabývali problémem drogové závislosti, a přijali výraz „návykové látky“, aby odlišili některá drogová chování od drogové závislosti. Podle lexikonu WHO týkajícího se alkoholu a drog je návyk definován jako „zvyknutí si na jakékoli chování nebo stav, včetně užívání psychoaktivních látek“ (Wikijii 2021).

„Každé třídě pozic odpovídá určitá třída habitů (či zálib) jako produktů společenských podmínek spjatých s dotyčným postavením, a prostřednictvím těchto habitů a jejich generativních schopností pak určitý systematický celek statků a vlastností spjatých navzájem stylovou příbuzností (Bourdieu 1994: 14). To znamená, že uživatelé drog, či abstinenti si pak osvojují společné zvyky, praktiky a myšlení. Příkladem může být shlukování lidí se stejnými zájmy, jako abstinenti tráví společně čas na sezení, uživatelé drog tráví společný čas po večerech při užívání.

Jednou z funkcí pojmu habitus je, že vyjadřuje jednotný styl praktických činností a statků určitého jednotlivého aktéra nebo třídy aktérů (Bourdieu 1994: 14). Tímto stylem si poté aktér vytváří určité zkušenosti, podle kterých v životě pracuje a funguje. Bourdieu to popsal následovně. „Smyslem usměrňujícím jednání nikoli podle toho, co aktér vidí, nýbrž podle toho, co předvídá, anticipuje anticipaci ostatních aktérů apriori ustavené hry“ (Bourdieu 1990: 81). „Podstatné není to, čím člověk je (Hastingsem nebo Čontym), nýbrž jak koná. Je to tedy vskutku *modus operandi*, „aktérova subjektivní snaha zachovat si autonomii jedinečné bytosti,“ jiným slovem habitus v díkci Pierra Bourdieua, co je pro herní svět podstatné“ (Horáček 2012: 110).

Zde můžeme akorát spojení „herní svět“ lépe nazvat jako „svět drog“. Habitus neusiluje ale pouze o zachování osobní autonomie, jde mu také o to, aby se aktér přizpůsobil a podrobil danému prostředí. Co se týká dat z výzkumů, bylo náročné pokládat informantům otázku obsahující pojem habitus, protože ho většina neznala a nevěděla, co si pod tím představit. Otázky proto byly kladené tak, aby bylo možné z výpovědí jejich habitus

vyvodit a abychom byli schopní posoudit, co daného informanta ovlivňovalo a formulovalo. Z odpovědí se potvrzovala teorie, že právě okolí a vztahy s podobnými lidmi nejvíce ovlivnily myšlení a žití informantů. Čtyři informanti přiznali, že se již v rodině závislost vyskytla, nejčastěji to byl právě rodič (uživatelé č. 2, č. 3, č. 4 a abstinentska č. 1). Už tento faktor jim transformoval vztah k drogám. V pozdějším věku to byla skupina kamarádů, kteří tento vztah měli stejný nebo podobný. Později při užívání dané látky informanti většinou o vztahy s neuživateli přicházeli. Byli proto obklopení tou jednou podobnou skupinou lidí a zažívali stále podobné situace, které vytvořily jejich nový uživatelský, či abstinentský (mluvíme-li o abstinentsch) habitus.

7 DROGOVÁ KINEMATOGRAFIE

Filmů, dokumentů, videí a snímků na téma drogy a závislost je nepřehledné množství, ale přeci jen je každý kus něčím odlišný. Tuto diplomovou práci doplňuje etnografický film, který audiovizuálně zpracovává rozhovory a záběry s uživateli drog, abstinenty a sociálními pracovníky. Proto uvádím do kontextu i další tvorby s podobnou tematikou. Každý tento film/ dokument je na stejné téma, ale i tak jsou od sebe naprosto odlišné. Ať už se jedná o práci s kamerou, vyobrazené postavy, či styl natáčení. Největší odlišnost můžeme nalézt v první řadě v tom, zda se jedná o dokument nebo film hraný. Co se týká mého etnografického filmu, největší podobnost je s dokumentem, právě kvůli reálným rozhovorům a reálným postavám. Konkrétně bych moha zdůraznit film *Katka* od Heleny Třeštíkové, s rozdílem například, že já se zaměřuji na více osob z více směrů, nejedná se o časoběrný snímek a podobně. Tím mám na mysli rozhovory i s abstinenty a sociálními pracovníky. Dané filmy slouží k možnému srovnání s další drogovou kinematografií. Volba probíhala především na základě tématu, čili drogy, dále kvality filmu a na tom, zda film, či dokument vysílá nějakou „zprávu“ divákům. U všech těchto filmů by mělo dojít k zamyšlení, co drogy znamenají (i v kontextu se společností), čím si uživatelé procházejí a co mohou způsobit.

Etnografický film doprovázející diplomovou práci se jmenuje *Cesta bez barev*, a jak napovídá název, hlavní osou bude abstinence a úvahy nad budoucností. Pro každou skupinu informantů byly připravené tři druhy otázek. Co se týká uživatelů, tam bylo hlavním cílem zjištění počátků užívání, situace a motivace související s abstinováním a představy o budoucnosti. U abstinentů byl počátek podobný, a to jaké byly začátky užívání, jak probíhal proces odřeknutí a abstinence, a jaká je situace dnes. Poslední druh otázek byl vytvořený pro sociální pracovníky. Ty byly směřované na doplnění a uvedení obecných informací, které pak prolínaly výpovědi informantů.

7.1 Katka (2009)

Helena Třeščíková

Dokumentární film

Česká republika¹¹

Největší míru podobnosti nacházím s jedním z nejznámějších dokumentů *Katka* od režisérky Heleny Třeščíkové, který mi byl částečnou inspirací. Jak jsem již zmiňovala, podobností s mým etnografickým filmem je převážně v práci s kamerou a ve formě natáčených rozhovorů. Důležitým rozdílem je počet a typ osob, kde já se soustředím na více jedinců a to nejenom uživatelů, ale i abstinentů a sociálních pracovníků.

Dokument zachycuje chronologicky část života, konkrétně 14 let, narkomanky jménem Katka. Režisérka ve filmu zachycuje starosti a strasti spojené s drogami a životem na ulici. Můžeme vidět několik pokusů o abstinenci, hospitalizaci v léčebném zařízení, obstarání finančních prostředků na drogu, milostný vztah dvou uživatelů, neplánované těhotenství a podobně. Autorka se snaží klást důraz na zachycení nálady informátorky a souvislou atmosféru záběru. (CSFD 2001-2023).

„Proč začala brát drogy? Jak sama říká – chtěla se lišit. Píše se rok 1996 a tehdy devatenáctiletá Katka žije v terapeutické komunitě Sananim v Němčicích s nadějí na obyčejný život – touží mít přítele, jednu i rodinu. Happy end se však nekoná. Režisérka zaznamenává ve svém filmu rok za rokem Katčin sestup níž a níž na spirále krádeží, prostituce, fyzického i psychického chátrání, na spirále, přerušované jen občasným vzepětím naděje a odhodlání s drogou skoncovat. Její touha je upřímná, droga ale nakonec vždycky zvítězí“ (CSFD 2001-2023).

Film také získal několik významných cen, jako třeba: dvakrát obdržel první místo v české filmové kritice 2010 v kategorii Nejlepší dokumentární film, dále například první místo na 11. festivalu středoevropských a východoevropských filmů, stejně tomu bylo u Dokumentárního festivalu Open City a mnoho dalších. Katka není Třeščíkové premiéra, autorka se chlubí několika podobnými časosběrnými snímky, například René, kde kamera

---

¹¹ [Katka \(2009\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](https://www.csfd.cz/film/11111111)

zabírá jeho opakované odnětí svobody a výkony trestu. Jednou z kritik dokumentu bylo, že režisérka informátorům za záběry platila, což by se dalo přebrat tak, že jim „drogy kupovala“ (Česálková 2010). Největší podobnost v porovnání s mým filmem shledávám ve zfilmovaných rozhovorech, záběrech zaměřených na daného aktéra, záběry prostředí i v prostředí samo o sobě. Mé audiovizuální zpracování se liší počtem informátorů a dobou sběru dat, na rozdíl od Třeštíkové, u mě sběr dat probíhal v rámci roka a půl.

7.2 Anděl exit (2000)

Vladimír Michálek

Hraný film

Česká republika¹²

Zůstaneme ještě u kinematografie z území českého. Dalším významným filmem s drogovou tematikou je například *Anděl Exit*. Režisér Vladimír Michálek, vytvořil pomocí předlohy Jáchyma Topola, příběh o zamilovanosti a závislosti. I zde se režisér pokouší diváka vtáhnout do života marginalizovaných osob na území Prahy. Sám autor anotuje film takto – „ANDĚL. Zimním mrazem promodralá tepna velkoměsta, kudy se s ospalou neúnavností stále a znovu proplétají cinkající tramvaje, stovky lidí s hlavami sklopenými k zemi i desítky popojíždějících aut. Chátrající synagoga, vedle rozšklebená hluboká jáma a nad ní varovný prst jeřábu předznamenávající budoucí kovově-lesklé obchodní centrum. Mísí se tu hukot aut, dunění rozvibrovaných kolejí, hlasy lidí, ječáky policejních sirén i nezúčastněně monotónní broukání omšelých amplionků na obchodech o idyle a pohodě Vánoc: „Pur-pu-ra-na-plot-ně...“ Staniol, Santa Mikuláš, kapři bez hlav a zatoulaní psi nedočkaví své vánoční výslužky! Tady žije i feťák a zloděj Mikeš, který je odhodlán skoncovat s drogou, zvláště poté, co se zamiluje do nové sousedky Jany. Jenže nedokáže uniknout ze spárů kamaráda Lukeše a jeho dívky Káji. Později se s Kájou ocitá v Jižní Africe, kde se mu podaří „uvařit“ mimořádně kvalitní drogu. Zaplete

---

¹² [Anděl Exit \(2000\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](http://csfd.cz)

se kvůli tomu s místními gangstery a nezbyvá mu nic jiného, než se rychle vrátit zpět na Smíchov. Ale ani zde nenajde klid...“ (CSFD 2001- 2023).

Ačkoliv film obdržel mnoho prvních míst 8. výroční ceny Český lev 2000 v kategorii jako nejlepší výtvarný počin, nejlepší zvuk, nejlepší střih, nejlepší ženský herecký výkon i ve vedlejší roli, co se týká hodnocení, setkávám se spíše s reakcemi v negativním duchu (CSFD 2001- 2023). Film vznikl diachronicky záběr po záběru. Mnoho kladného hodnocení bylo právě na účet práce s kamerou, styl natáčení a obraz, který vznikl díky digitální kameře, což na rok 2000 nebylo tak často vídané. „Je to můj nejlepší film,“ říká Vladimír Michálek. „Herci začali točit 24. prosince a odžili v reálném čase a v reálném životě reálný příběh. Je nádherné vidět, jak vypadají na začátku a jak skončili. Nemuselo se vůbec maskovat, protože přibývala únava a jejich úsilí nabývalo na autenticitě“ (FDb 2000). V porovnání s mým etnografickým filmem nacházím spíše více odlišností. Nejzásadnější rozdíl je v tom, že *Anděl exit* je film hraný, zatímco etnografický film je založen a na pravosti a autenticitě rozhovorů a informátorů. Podle toho se pak odvíjí celá stavba filmu, tím myslím způsob užití kamery, střih a podobně. Důležitým bodem byla situace, kdy uživatel nechtěl v drogách pokračovat, ale okolí ho stejně přinutilo k opaku.

7.3 Perníková věž (2002)

Milan Šteindler

Hraný film

Česká republika¹³

Ze stejného prostředí bych ještě ráda zmínila film *Perníková věž*. „Třetí celovečerní film režiséra Milana Šteindlera je příběhem o mladých lidech tápajících v životě blízko propasti v podobě drog. Ve filmu, který osciluje mezi černou komedií a psychologickou detektivkou, vytvořili hlavní role Jan Dolanský a Radek Kuchař“ (CT 2002). Celý děj pojednává o „feťákoví“ a dealerovi drog jménem Jakub, který chce pomstít vraždu jeho kamarádky, ke které

---

¹³ [Perníková věž \(2002\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](https://www.csfd.cz/film/11787/Pernikova-vez)

měl více než kamarádský vztah. Díky tomu se dostane do problému s pražskou mafií. I zde nás film vtahuje do drogami prolezlého prostředí Prahy v počátcích jednadvacátého století. U hraného filmu se žánrem krimi, někdy uváděného jako černá komedie, si můžeme opět všimnout, co se s člověkem děje, když na něj má vliv láska a drogy. Stejně jako je tomu u dalších milionů filmů, i zde je vyobrazená bitva mezi dobrem a zlem. Na rozdíl od ostatních, tady má určitou převahu zlo, nýbrž droga, proto se happyendu nedočkáme. Film se chlubí prvním místem v kategorii Nejlepší hraný film pro mládež do 18 let z roku 2002 (CSFD 2001-2023).

7.4 Requiem za sen (2000)

Darren Aronofsky

Hraný film

USA14

Co se týká zahraničí, inspirujícím zpracováním, které bych vyzdvihla, je například film *Requiem za sen*. Jedná se o jedno z nejpoblárnějších celosvětových děl na téma drogy a závislost od filmaře Darrena Aronofského. Děj sleduje 4 aktéry ženoucí se za svým snem, kde každý z nich trpí nějakou závislostí. U třech aktérů je to závislost na heroinu, s cílem vymezit se stereotypu každodennosti. U další aktérky, starší ženy, je to zase závislost na hubnoucích práscích.

„Film charakterizují především zajímavé formální postupy a techniky. Autor použil vertikální a horizontální dělení obrazu, zrychlené a zpomalené záběry, makrodetaily, netradiční úhly kamery, objektiv rybí oko apod. Dvě dějové, mírně prolnuté linie se střídají po krátkých úsecích. Dílčí sekvence se vyznačují ultradynamickým tempem stříhu a vyhrocenou smrští zvukových efektů. Této neurotizující součinnosti několika vrstev filmového výrazu sám Aronofsky říká „hip-hop montage“, jež vrcholí v závěrečné, dramaticky nejvypjatější části filmu. Během tří ročních dob se čtveřice aktérů promění v lidské trosky a všichni nezadržitelně směřují k záhubě. Snímek chmurného, až tragického vyznění je nepochybně zajímavou audiovizuální podívanou, silně působící na divákovy smysly“ (FDb 2009).

---

¹⁴ [Requiem za sen \(2000\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](#)

Příběh precizně zobrazuje, jak vliv závislostí změní mentalitu jedince, jeho mysl i chování jedince. Snaží se působit dojmem beznaděje a bezvýchodné situace, která nastává ze stále opakujícího bludného kruhu závislosti. Nádech etnografie můžeme vnímat v tom, že režisér spolu s herci, pro ztvárnění lepší autenticity navštěvoval skutečná „fetácká“ místa, byl v kontaktu i se samotnými uživateli. Film proslul také díky technickým kvalitám, jako je střih, kamera a herecké výkony (FDb 2009).

7.5 Trainspotting (1996)

Danny Boyle

Hraný film

Velká Británie¹⁵

Na konec zaměřím pozornost na filmu *Trainspotting*. O tomto díle se zmiňuji hlavně z toho důvodu, protože celý je převážně založený na pokusu o abstinenci hlavní postavy, což je v případě mého etnografického filmu totožné. Režisér Danny Boyle, podle předlohy stejné jmenné knihy Irvine Welshe, klade důraz na syrovost záběrů života narkomanů, který má v divákovi vyvolat pocit bezmoci a opovržení. Snaží se ztvárnit život narkomanů, ale především problémy, které nastávají při zahájení abstinence. „V různých epizodách tvůrci sledují těžké pády antihrdinů, jejich chabý milostný život či odvykací pokusy. Snímek těží z tradice britských filmů se sociální tematikou, ale zároveň ji radikálním způsobem inovuje pomocí surrealistických hříček, černého humoru, dynamické kamery a střihu i charakterizací protagonistů,“ (FDb.cz 2012). Film proto obdržel mnoho kladných a úspěšných ocenění, jak třeba Českého lva, v kategorii Nejlepší zahraniční film, dále cenu za herce a producenta roku, a v neposlední řadě – Nejlepší film, režie a Cena diváků. „MARK RENTON je hrdina naší doby. Není hlupák, není s ním nuda, jen je někdy trochu pobledlý a jindy úplně mimo. Film TRAINSPOTTING, který se odehrává v Edinburghu, ve městě, které je vším, jen ne městem snů, vypráví příběh Marka a jeho kamarádů – zkrachovalců, lhářů, psychopatů, zlodějů a fetáků, kteří nenávratně míří vstříc sebezničení. Jediný Mark najde dost síly, aby svému

---

¹⁵ [Trainspotting \(1996\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](#)

osudu unikl. Pak si ale znovu položí otázku: „Chci si opravdu vybrat život?“ (CSFD 2001-2023)

Mezi další zahraniční filmy s tématikou drog a závislostí patří například: Kokain, Drogy, a.s., My děti ze stanice Zoo a podobně. Samozřejmě filmů se stejnou tématikou máme celou řadu, ale jak jsem již zmínila na začátku kapitoly, ne každý takový film vás donutí zamyslet se nad životem uživatelů a dopadem drog. To bylo právě mým velkým cílem v doprovázejícím etnografickém filmu, seznámit diváka se životem uživatele, s dopady drog, i v té souvislosti, že jste už abstinent.

8 SHRNU TÍ

Na začátku diplomové práce jsem si vymezila dvě výzkumné otázky.

1. Co obnáší změna uživatelského a neuživatelského habitu, a jak tuto změnu interpretují informátoři?
2. Jaká úskalí považují informátoři za nejvýraznější při dané reintegraci?

Z textové i filmové části mé diplomové práce vyplývá, že největší problém při změně habitu čili přechodu z uživatelského statusu na status abstinentský, nastává při nedostatku motivace. Dále informanti uvádí, že velkým problémem při zahájení abstinence je nedostatek financí, těžké nalezení zaměstnání, nevlastnění žádného bytového zázemí, obklopení uživatelskou společností a postrádání zázemí a podpory neuživatelů. Tím se dostávám pro mě asi k největšímu problému. Téměř každý dotazovaný informant, jakožto uživatel, bydlí na ulici, squatuje s dalšími uživateli, není v kontaktu s rodinou, má špatné vztahy s rodinou, nebo nemá rodinu vůbec. Samozřejmě je běžná situace, kdy rodič zavrhne dítě kvůli užívání drog, ačkoliv to není to nejlepší řešení, protože důležité právě je, dodat dané osobě sílu a podporovat ho v krocích abstinence. To už ale musí posoudit sami uživatelé, nýbrž mně se dostalo odpovědí pouze z jedné strany mince. Každopádně musím podotknout po komparaci výpovědí uživatelů a neuživatelů, že velký problém nastává, když se uživatel nemá na koho obrátit. Častým důvodem abstinence je právě druhá osoba, či rodina. Jakmile tohle uživatel postrádá, musí najít jiné cíle, které by ho dostatečně motivovaly pro překonání závislosti. Podle mého osobního názoru, vidím také problém v nepřipravenosti dodržování společenských norem a zařazení se do běžné společnosti, což je spojené s plněním různých povinností a činností.

Nynější abstinenti vidí problém převážně v prvním kroku a dodržování určitých pravidel běžného života. Velký problém připisují lidem/kamarádům uživatelům, kteří byli v jejich společnosti. Proto jedním z prvních kroků byla eliminace všech uživatelů v okolí, jakožto možných spouštěčů. Dále také vyhýbání se místem spojené s drogami. Apelují na důležitost vyplnění času, aby nenastala chvíle nudy, trávení více času s rodinou, či s neuživateli a nalezení nového, či dřívějšího hobby, které naplňuje a zaměstná prázdné chvíle, kdy právě nejčastěji nastává bažení/ craving. Informace uvedené v této kapitole jsou stručné se snahou o objektivitu, bližší a konkrétní výpovědi a informace informantů obsahuje film, který je nedílnou součástí této práce.

9 ZÁVĚR

„Implicitně lze výzkum chápat jako proces, v němž jsou formulovány relevantní otázky, existující důkazy jsou dávány dohromady jako kamínky do mozaiky a s využitím zdravého rozumu a logiky jsou přidávány chybějící části, jejichž vložení je v případě potřeby ověřováno dalším výzkumem“ (Hartnoll 2004: 24).

Rituál a drogy spolu úzce souvisí, nelze si představit užívání drog bez jeho rituální složky. „Rituál aplikace má velkou sílu. Samotný proces: sehnat drogy, najít si vhodné místo pro aplikaci, mít své obvyklé náčiní, hledání žíly... to všechno je série událostí, která sama o sobě přináší určité uspokojení. Je třeba rituál nepodceňovat a zkusit ho využít ve svůj prospěch. Podobu rituálů je možné uzpůsobit“ (Dekontaminace 2018: 4). Se změnou rituálů pak souvisí změna mého samotného JÁ. Začátkem abstinence je změna dosavadních rituálů a praktik, to způsobí změnu našeho jednání a přemýšlení, to znamená že se mění naše predispozice neboli také náš habitus.

Závěrem můžeme konstatovat, že z výpovědí informantů vyplývá, že ani samotný uživatel není spokojený se svou životní úrovní. Každý dotázaný uživatel považuje za svůj životní cíl žít „normálně“, mít dům, děti, nebo i vnoučata. Abstinenci mluví podobně, každý dotázaný abstinenci je rád za to, jakou cestu již ušel a jsou takhle šťastní. Na otázku, co brání uživatelům v abstinenci, zněla především odpověď, že nemají práci, kde spát a s kým jiným (než s uživateli) trávit čas. Můžeme si všimnout, že to tvoří určitý bludný kruh, z kterého se nynější abstinenci dostali především díky rodině a okolí. Každý člověk je jedinečný unikát, a stejně jako určité typy lidí mají predispozice pro experimentování, či užívání drog, tak i určitý typ uživatelů má predispozice pro úspěšnou abstinenci. Na tento stav působí spousta vlivů, ať už mluvíme o genetice, mentálním rozpoložení, okolí, prostředí i společnosti (Kalina 2003). Z uskutečněných rozhovorů, se mi potvrdil fakt, že mnohem hůře a mnohem hlouběji v závislosti jsou především uživatelé z dětských domovů, z problémových rodin, či jedinci, kteří se nemají na koho obrátit. Proto musím vyzdvihnout ještě jednu odvedenou práci podpůrných organizací a terénních pracovníků, kteří dost často stojí za úspěšnými abstinenty.

Diplomová práce se skládá z dvou částí, a to textové a filmové. Film je nedílnou součástí práce a potvrzuje textovou část, seznámí diváka s tvářemi informantů a doplní více podrobných informací, především z terénní práce a zkušeností informantů.

10 SEZNAM LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Bernard, R. H. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. New York: Rowman Altamira.

Biedermanová, E., M. Petras, 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Bourdieu, P. 1994. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Carlson, R., M. Singer, R. Stephens, C. Sterk 2009. *Reflections on 40 years of ethnographic drug abuse research: implications for the future*. Drug Issues.

Corbinová, J., A. Strauss, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.

Databázeknih.cz. 2008-2023. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij*. Dostupné z:

[Fjodor Michajlovič Dostojevskij citáty | Databáze knih \(databazeknih.cz\)](#) [20. 03. 2023].

Dekontaminace. 2018. *Dekontaminace*. Dostupné z:

[Dekontaminace I 2018.pdf \(edekontaminace.cz\)](#) [10. 02. 2023].

Gannep, A. v. 2018. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Portál.

Havlík, A. 2021. *Zneužívání léků na předpis roste*. Dostupné z:

[Zneužívání léků na předpis roste - Novinky](#)[17. 02. 2023].

Hendrych, I. 2010. *Vybrané kapitoly z penologie*. 1. vydání. Opava: Slezská univerzita v Opavě.

Hartnoll, R. 2004. *Drogy a drogové závislosti: Propojování výzkumu, politiky a praxe*. Praha: Úřad vlády České republiky.

Horáček, M. 2012. *Habitus hazardního hráče*. Praha: NLN.

Hosák, L., M. Hrdlička, J. Libiger, 2015. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Karolinum.

Kalina, K. 2003. *Faktory významné pro účinnost léčby a změnu klienta*. Praha: Úřad vlády České republiky.

Kalina, K. 2008. *Terapeutická komunita: Obecný model a jeho aplikace v léčbě závislosti*. Praha: Grada.

- Kotorová, A. 2017. *Cesta do drogové závislosti a zpět*. Praha: Univerzita Karlova.
- Kuda, A. 2003. *Relaps, prevence a zvládnání relapsu*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Kudrle, S. 2003. *Historie užívání a zneužívání psychotropních látek*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Laxus.cz. 2016. *Laxus*. Dostupné z:
[Laxus z.ú. | Zabýváme se závislostmi!](#) [20. 03. 2023].
- Liu, Y.(ed.) 2022. *Addictive Behaviors. How drug cravings affect metacognitive monitoring in methamphetamine abusers*. Nizozemsko: Elsevier.
- Mařádek, V. 2003. *Výkladový slovník penologie. 1. vydání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Mařádek, V. 2005. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Matoušková, I. 2013. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada.
- MKN 10. 2013. F10-F19 - *Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek*. Dostupné z:
[Prohlížeč | MKN-10 klasifikace \(uzis.cz\)](#) [20. 03. 2023].
- Nedbalová, O. 2018. *Sociální aspekty reintegrace odsouzených do společnosti*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Nepustil, P., M. Geregová, M., Frišaufová, 2019. *Metodika moderních metod sociální práce a síťování v adiktologických službách*. Praha: Odbor protidrogové politiky.
- Nichols, B. 2010. *Úvod do dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění.
- Nešpor, K. 2000. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál.
- Novotná, H., O. Špaček., M. Š. Jantulová. 2020. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií.
- Nzip.cz. 2022. *Závislost: co to je?* Dostupné z:
[Závislost: co to je? | NZIP](#)[10. 02. 2023].
- Raboch, J. Zvolský, P. 2001. *Psychiatrie*. Praha: Galén, Karolinum.

- Raszková, T., S. Hoferková, 2014. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus
- Remedis.cz. 1997. *Remedis*. Dostupné z:
[O nás \(remedis.cz\) \[17. 02. 2023\]](#).
- Röhr, H.P. 2015. *Závislost: jak jí rozumět a jak ji překonat*. Praha: Portál.
- SCZ.ABC.cz. 2005. *Abstinence*. Dostupné z:
[abstinence - ABZ.cz: slovník cizích slov \[20. 03. 2023\]](#).
- Singer, M. 2012. *Anthropology and addiction: an historical review*. Connecticut: Iniversity of Connecticut.
- Sirovátka, T. 2002. *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Georgetown: Masarykova univerzita.
- Slowík, J. 2012. *Speciální pedagogika: integrace a inkluze*. Dostupné z:
[Speciální pedagogika: Integrace a inkluze \(rvp.cz\) \[20. 03. 2023\]](#).
- Sociologická encyklopedie. 2017. *Resocializace*. Dostupné z:
[Resocializace – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\) \[10. 02. 2023\]](#).
- Škoda, J., S. Fischer, P. Blažek, 2019. *Delikvence*. Praha: Grada.
- Turner, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.
- Waly, G. 2021. *Word drug report*. United Nations: United Nations Publications.
- Wikijii.com. 2021. *Modus operandi*. Dostupné z:
[Modus operandi \(wikijii.com\) \[17. 02. 2023\]](#).
- Wikijii.com. 2021. *Habituace*. Dostupné z:
[Habituace \(wikijii.com\) \[10. 02. 2023\]](#).
- Wikipedia. 2021. *Psychoaktivní droga*. Dostupné z:
[Psychoaktivní droga – Wikipedie \(wikipedia.org\) \[20. 03. 2023\]](#).
- Zábranský, T. 2003. *Drogová epidemiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Záchranný kruh. 2022. *Droga*. Dostupné z:

[Drogy a závislost na nich, Záchranný kruh \(zachranny-kruh.cz\)](#) [17. 02. 2023].

11 SEZNAM ODKAZOVANÝCH FILMŮ

CSFD. 2001-2023. *Anděl exit*. Dostupné z:

[Anděl Exit \(2000\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](#) [17. 02. 2023].

CSFD. 2001-2023. *Katka*. Dostupné z:

[Katka \(2009\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](#) [17. 02. 2023].

CSFD. 2001-2023. *Perníková věž*. Dostupné z:

[Perníková věž \(2002\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](#) [17. 02. 2023].

CSFD. 2001-2023. *Trainspotting*. Dostupné z:

[Trainspotting \(1996\) | ČSFD.cz \(csfd.cz\)](#) [17. 02. 2023].

CT. 2002. *Perníková věž*. Dostupné z:

[Perníková věž - iVysílání | Česká televize \(ceskatelevize.cz\)](#) [17. 02. 2023].

Česálková, L. 2010. *Katka/ překážkou sama sobě*. Dostupné z:

[C I N E P U R / kritiky, recenze / Katka / Překážkou sama sobě](#)[17. 02. 2023].

FDb.cz. 2000. *Anděl exit*. Dostupné z:

[Anděl Exit \(2000\) - Popis / Obsah - FDb.cz](#)[17. 02. 2023].

FDb.cz. 2009. *Requiem za sen*. Dostupné z:

[Requiem za sen \(2000\) - Requiem for a Dream - FDb.cz](#)[17. 02. 2023].

FDb.cz. 2012. *Trainspotting*. Dostupné z:

[Trainspotting \(1996\) - FDb.cz](#)[17. 02. 2023].